

Myndigheten för
samhällsskydd
och beredskap

Kravall eller fest?

Om hur freden kan bevaras i samband med demonstrationer och liknande arrangemang, och vad som gör att de spårar ur ibland

FORSKNING

MSB:s kontaktperson:
Ebba Hallsenius, 010-240 42 33

Publikationsnummer MSB 316
ISBN 978-91-7383-164-2

Förord

För tio år sedan ganska exakt på dagen inträffade en händelse som kom att förändra Sverige. Den 14 till 16 juni 2001 var det EU-toppmöte i Göteborg. Det fanns motstånd mot EU och mot president George Bush, som också befanns sig i Göteborg. Stora folkliga demonstrationer anordnades och många personer anslöt från hela Sverige. Många av de stora demonstrationerna kunde genomföras helt fredligt, men det var en serie händelser som gjorde att Göteborg 2001 kom att bli en skiljelinje för en ny syn från många på hur många svenskar ser på polisen, demonstrationer och kanske i förlängningen på demokratin. Det som skedde har fått gå under namnet Göteborgskravallerna. De var också startskottet för en rad forskningsprojekt som studerat hur ”masshändelser”, liksom den i Göteborg fungerar och vad som gör att freden ibland kan bevaras och varför händelser urartar och övergår i kravaller. Den forskargrupp jag tillhör började under maj månad 2001 skissa på en studie av skeenden i samband med EU-mötet i Göteborg 2001 ovetande om vad det var för krutdurk vi var på väg att sätta oss på. ”The rest is history”, som de säger. I olika konstellationer har forskningsgruppen studerat olika typer av händelser med det gemensamt att de innefattar stora grupper människor och att det åtminstone går att urskilja två övergripande kategorier av inblandade – polisen och demonstranter, motdemonstranter, supportrar eller liknande. Ofta går att urskilja en mängd olika intressen och grupperingar som alla interagerar och skapar förutsättningar för den väg en sådan sammankomst tar.

Denna populärvetenskapliga beskrivning av detta det sista projektet gör inte anspråk på att försöka täcka av alla de forskningsprojekt som har sysselsatt oss det senaste decenniet och den kunskap som framkommit under den tiden, utan utgår främst från det som framkommit under senaste projektperioden. Dock bygger allt på den tidigare forskning som vi gjort, så i viss mån kommer delar att finnas med även här. För en mer detaljerad bild av den forskning som gjorts under 2000-talet hänvisas istället till boken *Demonstrationer och sporthändelser - om poliser, demonstranter, idrottssupportrar, kravaller och folkfest* av Kjell Granström, Gunilla Guvå, Stephan Hau, Ingrid Hylander, Johan Näs-lund och Michael Rosander. Det är vi sex forskare som under åren, i olika konstellationer och med medel från Styrelsen för psykologiskt försvar, Krisberedskapsmyndigheten och nu senast Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, jobbat med detta forskningsområde. Om någon ytterligare ska nämnas måste det vara Sara Vestergren, som inom ramen för projektet skrivit C-, D- och Masteruppsats i psykologi. Författare till denna rapport är docent Michael Rosander, men samtliga ovan nämnda har bidragit till de studier som ligger bakom den.

Michael Rosander, docent, projektledare

Linköping den 20 juni 2011

Innehållsförteckning

Sammanfattning	5
1. Folksamlingar och massan.....	6
1.1 Inledning.....	6
1.1.1 Social identitet.....	7
1.2 Processer mellan grupper	7
1.2.1 En utvecklad socialidentitetsmodell	8
2. Kravallforskning	10
2.1 Vad vi har studerat	10
2.1.1 Datainsamlingsmetoder.....	11
2.1.2 Viktiga bidrag	11
2.2 AM-modellen.....	12
2.2.1 Kategoriserande	13
2.2.2 Organiserande	13
2.2.3 Bemötande.....	13
2.3 Tilltro och misstro.....	14
2.4 Organisering	15
2.4.1 Regelstyrd demonstration	16
2.4.2 Ledarstyrd demonstration	16
2.4.3 Målstyrd demonstration	17
2.4.4 Idéstyrd demonstration	17
2.4.5 Ej organiserade individuella eller grupper av impulsstyrda aktörer .	18
2.5 Lekmannateorier	19
2.6 Kommunikation	21
2.6.1 Kommunikation inom och mellan grupper	21
2.6.2 Verbal kommunikation mellan grupperna (A)	22
2.6.3 Verbal kommunikation inom gruppen (B)	23
2.6.4 Icke-verbal kommunikation mellan grupper (C)	24
2.6.5 Icke-verbal kommunikation inom polisen (D)	26
2.6.6 Ett kommunikativt samspel.....	27
2.6.7 Olika förhållningssätt under olika faser av en demonstration	27
2.7 Sammanfattning av specifika studier.....	30
2.7.1 Publikationer 2010-2011.....	32
3. Konsekvenser för polisens arbete.....	34
3.1 Om kategorisering, organisering och bemötande	34
3.2 Om vad vi tror oss veta om andra	36
3.3 Om kommunikationens betydelse	37
3.4 Förhållningssätt.....	38

Sammanfattning

Det övergripande syftet för detta projekt har varit att fördjupa kunskap om de faktorer och processer som gör att demonstrationer och andra liknande arrangemang urartar i konfrontation mellan olika grupper, men också vad som gör att freden kan bevaras. Med olika forskningsmetoder har bilden av den egna gruppen, av relevanta utgrupper, samt föreställningar om orsaker (lekmannateorier) till upplopp och kravaller undersökts. Dessa aspekter påverkar hur interaktion mellan olika grupper utvecklas och bidrar till kunskap om kravallens uppkomst, men också hur man ska kunna undvika dem.

De processer som leder till ”krig” eller som gör att freden kan bevaras handlar om hur vi kategoriserar andra, hur organiserad situationen uppfattas vara, samt hur vi bemöter andra. Utifrån hur välbekant, för polisen, en demonstrations organisering uppfattas vara skapas föreställningar om intentioner och sätter ramen för den insats som planeras. Tilltro och misstro gentemot inblandade aktörer har också visat sig vara viktiga i det sammanhanget. Personer som går in i en händelse bär också med sig olika förklaringar till olika skeenden som filtrerar och påverkar hur man uppfattar olika situationer. Dessa lekmannateorier, även om de inte har vetenskaplig grund, har visat sig påverka beteende och utfall i större utsträckning än man kan tro. Kommunikation – vad och hur det kommuniceras är ytterligare en viktig aspekt för att förstå skeenden.

Händelseutveckling i samband med t.ex. en demonstration påverkas av alla inblandade parter, men polisen som grupp har ett professionellt ansvar, något som inte gäller för deltagare i demonstrationen. Detta gör att ansvaret för, inte bara, att undvika ordningsstörningar, men också att bevara freden ligger på polisen.

1. Folksamlingar och massan

1.1 Inledning

Redan på 1800-talet gav stora samlingar av demonstrerande människor upphov till funderingar och farhågor gällande vad så många skulle kunna tänkas utföra. Människor som kom samman och enades kring en gemensam fråga sågs som en stark kraft som kunde göra vad som helst. Farhågan gällde att det som "folkmassan" kunde åstadkomma inte alltid sågs som positivt. I alla fall inte i de styrandes ögon. Vad den anonyma situation som demonstrationer kan innebära sågs inte heller som något positivt för människan. Gustave Le Bon¹, en fransk forskare som intresserade sig för vad som styr "massan", beskrev 1895 att individer i en "folkmassa" reduceras till brutala kreatur utan egen vilja som styrs av ledare och kan fås göra nästan vad som helst.

Denna ganska negativa syn på människan och vad en "folkmassa" kan göra med individerna i den fick leva kvar under lång tid – i allmänhetens ögon finns den nog kvar fortfarande i viss utsträckning och i forskning under större delen av 1900-talet. Det finns många exempel på olika forskare som beskrivit hur anonymitet i stora grupper påverkar individen negativt, att man förlorar sin personliga identitet, att man slutar följa sociala normer och regler för hur man bör uppträda och istället blir hänsynslös och kan göra både den ena och andra hemskheten². Att som polis möta en "folkmassa" utifrån dessa negativa föreställningar om vad den är kapabel till har också oftast handlat om att ta bort eller reducera det hot som "folkmassan" ses som så fort den samlas. Ingripande mot folkmassa har handlat om att stänga inne, avgränsa och reducera "folkmassans" möjlighet att agera utanför de ramar som satts upp.

De senaste 15 åren har en ny syn på stora grupper, folksamlingar, kommit fram inom forskningen³. Den lyfter fram en mer positiv syn på vad som kan ske när många människor kommer samman. Antaganden om att människor förlorar sin identitet i stora grupper under anonyma förhållanden har bytts mot att identiteten istället förändras. När vi kommer samman i stora grupper går vi från att styras av de normer och regler som vi har med oss i form av vår personliga identitet till att gå in i vad som kallas för en social identitet.

¹ Gustave Le Bon skrev boken "The crowd: A study of the popular mind" år 1895. Den går att läsa på <http://etext.lib.virginia.edu/toc/modeng/public/BonCrow.html>

² Se t.ex. Zimbardo, P. (1970). The human choice: Individuation, reason, and order versus deindividuation, impulse, and chaos. In W. J. Arnold, & D. Levine (Eds.), *1969 Nebraska Symposium on Motivation* (pp. 237-307). Lincoln, NE: University of Nebraska Press.

³ Se t.ex. Reicher, S. (1996). 'The battle of Westminster': Developing the social identity model of crowd behaviour in order to explain the initiation and development of collective conflict. *European Journal of Social Psychology*, 26, 115-134.

1.1.1 Social identitet

Med social identitet menas förenklat en uppsättning normer och regler för beteende, syn på sig själv och relationer till andra kopplat till att man kategoriserar sig själv som tillhörande en viss grupp eller kategori och identifierar sig med denna. Det som styr beteendet är då alltså de normer och regler kopplade till den grupp jag ser mig tillhöra. Att en social identitet blir aktuell istället för vår personliga identitet och vilken identiteten blir påverkas av det sammanhang vi befinner oss i. I de flesta fall handlar det inte om antingen eller när det gäller social identitet, utan snarare om grad av delaktighet eller omfattning ("inclusiveness") av den sociala identiteten⁴. Med andra ord kan t.ex. beteende i varje given situation påverkas av både vår personliga identitet och den aktuella sociala identiteten, men beroende på vad som är mest framträdande i situationen påverkar den ena mer.

I den mer anonyma situationen som en folksamling kan innebära är det troligt att gruppen blir mer synlig än individerna och förutsättningen för att en social identitet blir framträdande är stor. Vad det är vi identifierar oss med i detta kan dock variera vilket också gör att det är svårt att veta vad som påverkar beteendet i folksamlingen bara utifrån vetskap om att den finns. Här kan jämföras med den tidigare synen på "folkmassan" som ett hot och något som väntar på att explodera om man inte hanterar den. I den moderna synen ingår givetvis att en folksamling kan bli en stark kraft och att saker kan gå överstyr och att våldsamheter kan uppstå. Historien visar alltför ofta att så är fallet. Den viktiga frågan är dock varför det kan ske. Tidigare teorier lyfte fram att denna kunskap om gruppen gick att finna i "folkmassan", att individerna i den släppte alla hämningar och kunde agera både förnuftsvidrigt och mot lag och ordning utifrån egenskaper som går att spåra till det faktum att det är en "folkmassa". Den moderna forskningen har lyft fram denna typ av händelser som intergruppshändelser, dvs. att det handlar om processer mellan grupper, inte bara inom en grupp. Förklaring till varför t.ex. en demonstration urartar går alltså att finna i samspelet mellan grupper.

1.2 Processer mellan grupper

Den syn på demonstrationer och folksamlingar av liknande slag som framförallt fanns tidigare i Sverige var kraftigt förenklad och i många fall även felaktig. Ofta handlade det om att se hela folksamlingen som en enda grupp som polisen hade att hantera. Det hotfulla var dock inte folksamlingen som sådan, utan vad som gömde sig i den. Föreställningen om en liten grupp med makt att påverka hela folksamlingen påverkade förhållningssättet. Ofta benämns denna hotfulla grupp som Det Svarta Blocket. Vid upprepade tillfällen har vi från polisen under åren fått höra att det gick fredligt till denna demonstration därför att Det

⁴ Se t.ex. Turner, J. C. (1999) Some current issues in research on social identity and self-categorization theories. In N. Ellemers, R. Spears & B. Doojse (Eds.), *Social identity: Context, commitment, content* (pp. 6–34). Oxford: Blackwell.

Svarta Blocket inte dök upp denna gång. Svenska polisen har fått en betydligt mer nyanserad bild av skeenden i samband med t.ex. demonstrationer de senaste åren, men samtidigt är det också lätt att falla tillbaka på lekmannteorier om ”folkmassor” (även om polisen gör allt för att undvika begreppet ”folkmassa” och de föreställningar som kan kopplas till det), som dominerade förra århundradet, kopplat till t.ex. föreställningar om anförare som kan uppvigla ”massorna” och knepet att hantera sådana händelser är att hitta anförarna – speciellt då det hettar till och det sker hastiga rörelser och information är bristfällig.

Att polisen kan ha del i och kanske till och med kan vara orsak till oroligheter i samband med t.ex. en demonstration var något som inte fanns på kartan tidigare. Den forskning som gjorts, både i denna forskargrupp såväl som internationellt, senaste decenniet visar dock med stor tydlighet att så kan vara fallet. Demonstrationer går inte att förklara utifrån enskilda aktörer, utan för att förstå skeenden måste samtliga inblandade aktörer, grupper, grupperingar, beaktas. Det är processer mellan grupper som påverkar utfallet i störst utsträckning, inte individer, inte enskilda grupper.

1.2.1 En utvecklad socialidentitetsmodell

Ett sätt att beskriva hur processer mellan grupper kan påverka skeenden i samband med händelser som inbegriper stora samlingar människor är med hjälp av en modell baserad på social identitet. Den utvecklade social identitetsmodellen är framtagen av Steve Reicher och kollegor⁵ och lyfter framförallt fram vikten av att inte se en social identitet som något statiskt, utan något som påverkas och kan ändras av andra grupper och deras handlingar. Föreställningar om andra grupper och deras intentioner påverkar hur man själv beter sig i situationen. Tolkningen av vad andra grupper gör och vilka intentioner som finns bakom behöver inte testas eller verifieras och stannar alltsomoftast i just en föreställning. Hur andra grupps beteende uppfattas är en viktig del i hur man själv agerar. Om andra grupper uppfattas agera illegitimt gentemot den egna gruppen finns risk för ett förändrat beteende och att de som förespråkar mer våldsamma metoder får större genomslagskraft i den egna gruppen. Ett enkelt exempel på hur föreställningar om andra grupper, handlingars legitimitet och förändrad social identitet kan skapa en eskalerande spiral skissas nedan.

En grupp demonstranter med social identitet som fredlig demonstrant viker av från vägen som polisen på platsen hade förväntat sig att de skulle gå. Det leder till att polisinsatschefen beordrar den enhet som råkade finnas närmast att blockera demonstranternas väg, sex poliser till häst. Demonstranterna,

⁵ På engelska benämns modellen som The Elaborated Social Identity Model of crowd behaviour; ESIM. Se t.ex. Reicher, S. (1996). ‘The battle of Westminster’: Developing the social identity model of crowd behaviour in order to explain the initiation and development of collective conflict. *European Journal of Social Psychology*, 26, 115-134.

som initialt inte har några våldsamma intentioner, uppfattar detta som ett angrepp på deras lagliga rätt att demonstrera. Ytterligare poliser rusar till – nu med hjälmar på och visiren nere. Även detta ses som förberedelse till attack från demonstranterna. Några av demonstranterna maskerar sig och andra börjar skrika mindre vänliga ord mot polisen. En demonstrant kastar en sten mot en polis. Polisen tar detta beteende som indikation på att de hade haft rätt att agera snabbt och beslutsamt mot gruppen demonstranter och låter hästarna närma sig gruppen ytterligare. Polisen agerar nu mot hela gruppen demonstranter som om den enda stenen var kastad av hela folksamlingen. Alla övriga demonstranter tycker att polisens agerande närmar sig ett övergrepp och ser det som mycket illegitimt. Stämningen är hätsk och närhet till riktig konfrontation är definitiv...

Exemplet visar på hur tolkning av en annan grupps intentioner (att polisen tror att demonstranterna ska göra ofog bara för att de går en annan väg) leder till ett beteende (stoppa dem med hästarna). Om ett beteende gentemot den egna gruppen ses som illegitimt kan det också ses som ok att opponera sig (demonstranterna gjorde det framförallt verbalt, men en gjorde det fysiskt). Att i det fallet tolka den enda kastade stenen som uttryck för en bakomliggande våldsam intention i hela gruppen leder lätt till att motbeteendet riktas mot hela gruppen, vilket gör att risken för en förändrad social identitet är stor. En identitet där motstånd mot vad man ser som orättvis och orättfärdig behandling är ok.

2. Kravallforskning

2.1 Vad vi har studerat

Sedan Göteborgskravallerna 2001 har projektgruppen arbetat med fem större forskningsprojekt (samlingsnamn för samtliga dessa projekt har kommit att bli Kravallprojektet, se Tabell 1) och det är utifrån dessa som den kunskap vi har idag om hur kravaller uppstår och vad som kan göras för att bevara freden byggts upp.

För de första två forskningsprojekten 2001-2006 bestod forskningsgruppen av Kjell Granström, Gunilla Guvå, Ingrid Hylander och Michael Rosander. Efter dessa två stora projekt tillkom även Stephan Hau och Johan Näslund. Efter 2009 av gick Granström, Guvå och Hylander från projektgruppen.

Projektår	Projekttitel	Medelgivare
2001-2003	Göteborgskravallerna. Attitydförändringar genom deltagande i fredliga demonstrationer och våldsamma upplopp.	Styrelsen för psykologiskt försvar
2003-2006	Fredliga demonstrationer och våldsamma upplopp.	Krisberedskapsmyndigheten
2006	Hotbilder och förebyggande av kravaller, upplopp och materiell förstörelse i samband med demonstrationer och folkliga manifestationer.	Krisberedskapsmyndigheten
2007-2009	Upproriska minoritetsgruppers inflytande i samband med masshändelser.	Krisberedskapsmyndigheten/ MSB
2010-2011	Kravall eller fest – Masshändelser ur ett processperspektiv.	MSB

Tabell 1

Kravallprojektets olika forskningsprojekt

Sedan starten har projektgruppen studerat ett antal händelser. I listan nedan anges de större händelser eller aktiviteter som vi har samlat data i samband med. I många av fallen handlar det om upprepade datainsamlingar i de fall händelsen återkommer årligen som t.ex. Salem demonstrationerna som vi har följt mellan åren 2004 och 2010.

- Göteborgskravallerna 2001
- ”Reclaim the streets”-fester
- Salem demonstrationerna
- Första maj
- Nationaldagen
- Fotbolls-VM 2006
- Ishockeymatcher
- Fotbollsmatcher

2.1.1 Datainsamlingsmetoder

Genomgående har olika forskningsmetoder använts för att samla in data. Anledningen till denna mångfald är att det möjliggör för en bredare och djupare förståelse av de fenomen som studeras. Mycket av forskningen har varit av kvalitativ art, men det har även funnits kvantitativa inslag. I samband med studier av olika händelser har *observation* varit en användbar metod. Vi har utarbetat en observationsmetod för att på ett enkelt sätt kunna täcka av de ofta stora geografiska avstånd som stora demonstrationer kan innebära med många olika observatörer. Observationerna görs utifrån en förutbestämd observationsguide och med tidsangivelser för observationer kan de sättas samman för att skapa en så heltäckande bild som möjligt. Observationer resulterar i muntliga (via diktafon) eller skriftliga fältanteckningar som kan analyseras. I fältet används även *fältintervjun* som verktyg. Som metod innebär det att vi utifrån tillgänglighet intervjuar deltagare om deras upplevelser när de inträffar. Oftast har dessa fångats med diktafon.

Under fältstudier har även film, ljud och fotografier använts som data. I vissa fall endast som komplement till andra data. I andra fall har denna typ av data utgjort det huvudsakliga datamaterialet. Inför och efter en studerad händelse görs också ofta olika former av *dokumentstudier*. Det kan handla om information vi får tillgång till från polisen inför en händelse, som t.ex. BIS eller hotbildsanalyser, eller information från olika webbsidor för att få demonstranternas syn. Efter en händelse kan det handla om t.ex. polisens erfarenhetsberättelser och för demonstranterna om olika beskrivningar av händelsen utifrån deras perspektiv via t.ex. bloggar eller nyhetssidor. I vissa fall har *nyhetsmedias* bilder inför och efter en händelse samlats in och analyserats.

Inför och efter händelser har vi även använt olika former av *intervju* som metod att samla in data. Ofta har det handlat om *individuella intervjuer*, men i vissa fall har det även varit *gruppintervjuer*. Anledningen till att gruppintervju har använts i vissa fall har oftast handlat om att det har varit ett krav för att t.ex. representanter för autonoma grupper ska ställa upp på intervju överhuvudtaget. *Fokusgruppsintervjuer* har också använts som sätt att få in data. Denna metod har varit ett tydligare val från vår sida (jämfört med gruppintervjuer), då önskan även varit att fånga hur gruppen diskuterar om våra frågor.

I några fall har även enkät använts som datainsamlingsmetod. Det kan handla om att fånga attityder kopplat till forskningsområdet, men också om förväntningar på specifik händelse och erfarenheter från en avslutad händelse.

2.1.2 Viktiga bidrag

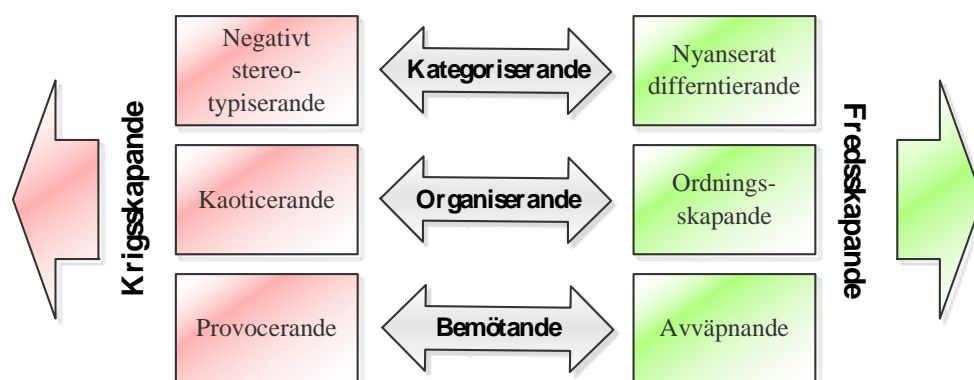
Kravallprojektets olika delar bygger på varandra och tidigare resultat har underbyggts av nya data och i vissa fall har det också resulterat i förändringar av modeller och sätt att förstå aspekter av hur olika händelser utvecklas och förändras. Resultat har skrivits fram i olika rapporter, artiklar och böcker, men i många fall är det också resultatet av livliga diskussioner inom forskargruppen. Den kanske viktigaste pusselbiten för att förstå uppkomsten av kravaller och vad det är som gör att freden kan bevaras i vissa fall är vad vi kallar AM-

modellen. En annan viktig pusselbit är också att se på hur olika grupper och med dem olika arrangemang är organiserade och vad det skapar för föreställningar hos framförallt polisen. Begreppen tilltro och misstro har visat sig vara viktiga i det sammanhanget. Personer som går in i en händelse bär också med sig olika förklaringar till olika skeenden som filtrerar och påverkar hur man uppfattar olika situationer. Dessa lekmannateorier, även om de inte har vetenskaplig grund, har visat sig påverka beteende och utfall i större utsträckning än man kan tro. Kommunikation – vad och hur det kommuniceras är ytterligare en viktig aspekt för att förstå skeenden. Slutligen kommer specifika publikationer publicerade under projektperioden att sammanfattas.

2.2 AM-modellen

Det kanske viktigaste vetenskapliga bidraget som Kravallprojektet har lett fram till är den modell för krigs- och fredsskapande processer i samband med en demonstration eller motsvarande händelse som går under namnet AM-modellen. Förkortningen AM kommer från de engelska orden Aggravation och Mitigation som vi anser bäst motsvarar krigs- och fredsskapande (som vi använder som svenska begrepp).

Modellen lyfter fram tre centrala processer som spelar en viktig roll i samband med t.ex. en demonstration. Hur de olika processerna i modellen hanteras inom grupper i en demonstration, inom polisen som grupp och mellan grupperna, påverka händelseförloppet. Oroligheter och kravaller beror inte bara på vad som händer mellan grupper, utan på samspelet mellan inom- och mellangruppsprocesser. De avgörande faktorerna, enligt modellen, handlar om hur polisen och demonstranter kategoriserar sig själva och andra, hur händelsen är organiserad, samt hur polisen och demonstranterna bemöter varandra. *Kategorisering*, *organisering* och *bemötande* är variabler som kan manifesteras i former som antingen främjar fredsbevarande eller stödjer upptrappning av konflikt (se Figur 1).

Figur 1
AM-modellen

2.2.1 Kategoriserande

Kategoriserande som en *krigsskapande process* handlar om hur en grupp kan ses och beskrivas av andra grupper utifrån en negativt stereotyp bild och att andra utifrån detta behandlar gruppen som en anonym massa och ett potentiellt hot. Samtidigt "mänskliggörs" den egna gruppens medlemmar med förtroende att upprätthålla normer i gruppen. Missbedömningar och felsteg i den egna gruppen förklaras av situationen snarare än något som orsakas av personen, medan samma beteende i andra grupper tolkas som ett resultat av fientliga avsikter.

Som en *fredsskapande process* innebär kategoriserande en förmåga att se att beteende, hos personer både i den egna och i andra grupper, kan vara både bra och dåligt. Skillnaden mellan "vi" och "dom" blir mindre viktigt i situationer där polisens agerande betraktas som legitima. Detta skapar också förutsättning för både demonstranter och polisen att betrakta sig själva som en del av någon överordnade social identitet i termer av till exempel demokratiska rättigheter. Därmed får inte aspekter som potentiellt skulle skapa splittring någon framträdande roll. Nyanserad differentiering avser en förmåga att inse att en folksamling kan bestå av olika grupper med olika avsikter och att negativt beteende från enskilda individer eller mindre grupper inte nödvändigtvis är ett tecken på en gemensam hållning. Detsamma gäller för hur personer i en folksamling ser på polisen. En viktig aspekt i kategoriseringsprocessen är om demonstranter och polisen framställs som motståndare eller ej.

2.2.2 Organiserande

Organiserande som en *krigsskapande process* innebär allt som demonstranterna eller polisen gör som bidrar till förvirring och skapande av kaos. Processer som skapar kaos kan vara rykten, plötsligt oförklarligt agerande eller brist på information, och de leder ofta till rädsla som reaktion. Det kan vara organiserade aktiviteter hos en grupp som skapar kaos eller tolkas av den andra gruppen som kaotisk, men för det mesta är det troligtvis något som kommer ur oordning i situationen som sådan. Dessutom kan passivitet från polisen i en situation där en åtgärd skulle ses som ett legitimt val bidra till kaos. Öväntat agerande utan förklaring eller "kunskap" byggt på rykten tenderar att ses som illegitimt av den grupp som utsätts för det, och det skapar en uppdelning mellan demonstranter och polisen.

Som en *fredsskapande process* handlar organiserande om något som kan bidra till att undvika osäkerhet. Processer som skapar ordning kan innefatta tydliga regler, tillhandahållande av information (både i allmän mening, och i betydelsen av till exempel enskilda poliser att kommunicera vad de gör och varför när de interagerar med demonstranter) och tydlig organisation av hela händelsen.

2.2.3 Bemötande

Bemötande som en *krigsskapande process* innebär att låta sig provoceras av den andra gruppen, eller att agera på ett provocerande sätt. Vad som tolkas

som provocerande av en grupp är inte nödvändigtvis tydligt för den andra. Demonstranter kan till exempel se den skyddsutrustning som polisen har som provocerande, medan polisen bara ser dem som nödvändiga skydd när man ska göra sitt jobb. Provocerande beteenden kan vara både avsiktliga och oavsiktliga. Oavsett vilket, kan följderna ändå bli samma, och resulterar ofta i ilska och upptrappning av konflikten. Tolkningen av ett beteende som provocerande föregås troligtvis av en självkategorisering där man skiljer sig själv och den egna gruppen från den tillhörighet man tillskriver provokatören. Om situationen eller interaktion som föregick detta har skapat starka och åtskilda sociala identiteter för de inblandade grupperna, tydliga "vi" mot "dom", är risken också stor för att andra poliser eller andra demonstranter kommer till undsättning när en medlem i gruppen svarar på en provokation. Detta skulle naturligtvis eskalera situationen.

Som en *fredsskapande process* innebär bemötande olika former av avväpnande agerande, både vad gäller att faktiskt lägga ner vapen (eller inte ta upp dem) eller symboler för makt, men också att bete sig på ett avväpnande sätt genom att inte provoceras och istället interagera med den andra gruppen på ett vänligt sätt. Reaktionen från en grupp om enstaka individer agerar på vad de uppfattar som provokation är sannolikt ett självreglerande beteende (self-policing) som de-eskalerar situationen. Detta gäller demonstranter så väl som polisen.

2.3 Tilltro och misstro

Tillit eller misstro till andra grupperns fredliga avsikter har en stor inverkan på hur en grupp fungerar i förhållande till andra grupper. Provocerande och kaotiserande beteende av den egna gruppen kan ses som legitimt i gruppen om den andra gruppen misstros och ses som ett hot. Det räcker inte för polisen att ha fredliga avsikter, det är också nödvändigt att ha fredliga strategier samt tilltro till andra grupperns fredliga avsikter för att inte riskera upptrappning. I Göteborg 2001, hade polisen fredliga avsikter, men inte en fullt utvecklade strategier för att följa dessa intentioner. De misstrodde de demonstrerandes intentioner, vilket resulterade i aktivering av alla krigsskapande processerna i modellen (se Figur 1) med upptrappning och kravaller som följd. Om det finns en ömsesidig tilltro till den andra gruppens fredliga avsikter, kan enstaka exempel på krigsskapande processer besvaras med fredsskapande processer av den andra gruppen. För att bevara freden måste polisen beakta alla tre fredsskapande processerna. För att en händelse ska förvandlas till ett upplopp handlar det troligtvis om att alla tre krigsskapande processer måste vara aktiverade och det måste finnas åtminstone en ensidig misstro till den andra gruppens intentioner (ruta B eller C i Figur 2).

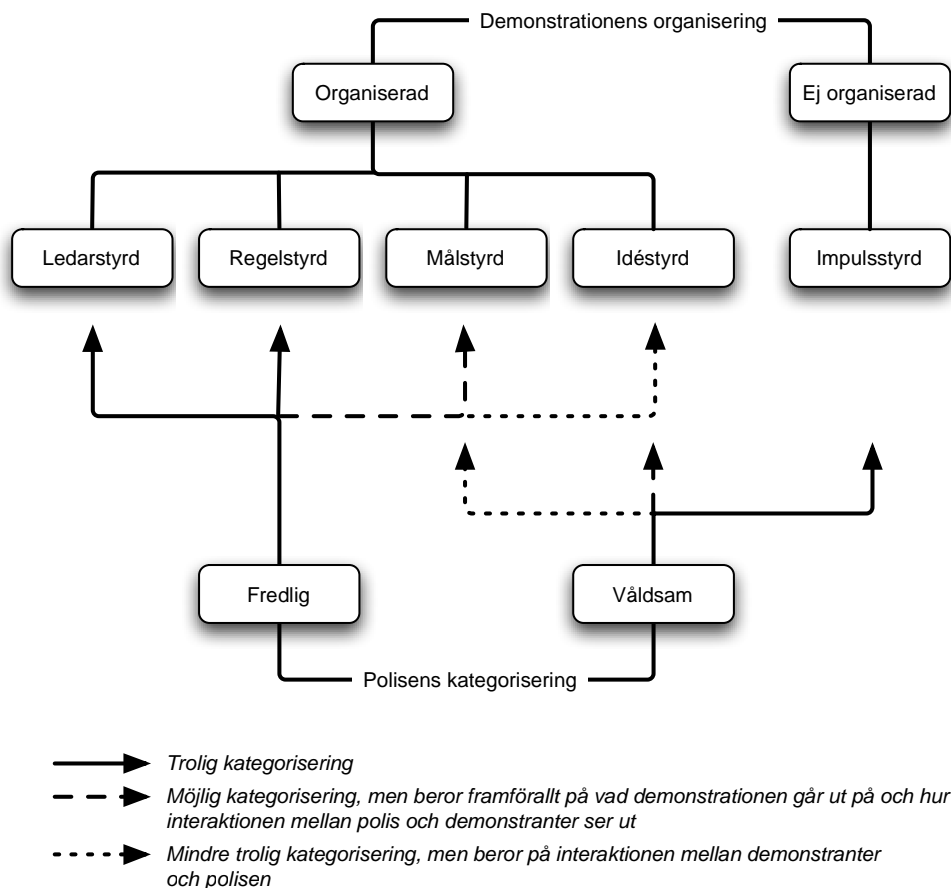
	Demonstranterna tilltror polisens goda intentioner	Demonstranterna misstror polisen
Polisen tilltror demonstranternas goda intentioner	A Ömsesidig tilltro	B Poliserna misstänkliggörs
Polisen misstror demonstranterna	C Demonstranterna misstänkliggörs	D Ömsesidig misstro

Figur 2
Tilltro och misstro

2.4 Organisering

En aspekt som har visat sig vara betydelsefull för hur polisen bemöter och även kategoriserar en händelse är hur deltagarna eller själva demonstrationen är organiserade. Vi har kunnat urskilja fyra olika sätt att organisera en demonstration utifrån hur ledarskap och beslutsfattande ser ut, samt vilka intentioner som ligger bakom organiserandet (se Figur 3). Det handlar inte om klara och tydliga grupper som man tillhör, utan istället är detta en beskrivning av hur olika specifika demonstrationer kan komma till uttryck. En och samma individ kan delta i demonstrationer kategoriserade utifrån olika sätt att organiseras – till och med samma dag – något som vi har observerat. Vilket av dessa fyra sätt som används för en specifik demonstration har en viktig betydelse för hur interaktionen med polisen kommer att se ut. Kategorierna är inte grupper med tydliga gränser, utan gränserna uppstår i själva samspelet mellan poliser och demonstranter beroende på hur man bemöter varandra. Man kan säga att varje särskilt sätt att organisera skapar olika typ av sammanhang (kontext) som polisen har att förhålla sig till. Att bedöma sammanhanget rätt är nödvändigt för att kunna välja rätt bemötande – rätt strategi.

Även om kategorierna är dynamiska och medlemskap kan variera går de att identifiera före, under och efter specifik en demonstration. I vilken utsträckning som en individ identifierar sig med eller blir identifierad som del av en specifik grupp eller kategori beror på skeenden under själva demonstrationen, på interaktionen mellan polisen och demonstranterna. Utifrån intervjuer med demonstranter finns stöd för att dessa kategorier existerar, men det finns en stor variation i uppfattning om hur stora de är. Från polisens håll betraktas oftast en demonstration utifrån två större kategorier – demonstranter med fredliga intentioner och bråkmakare eller provokatörer med intentionen att störa den allmänna ordningen. Nedan följer en kort beskrivning av de olika sätt som en demonstration kan organiseras.

Figur 3
Organisering och hur det kan påverka kategorisering

2.4.1 Regelstyrd demonstration

Den regelstyrda demonstrationen består av traditionella demonstrantgrupper organiserade enligt det moderna projektet. Det innebär t.ex. att man har ansöker om tillstånd för demonstrationerna och marscherar i ordnade led. De kategoriserar sig själva som demonstranter med fredliga intentioner, och med laglig rätt att framföra sina åsikter. Organiseringen sker utifrån demokratiska principer och de regler som följer med detta. Polisen har sällan problem med denna typ av demonstration. Man kategoriserar deltagarna som fredliga och bemöter dem med tilltro. Det finns också en organisatör som polisen kan prata med och som ofta har mandat att förhandla om aspekter som rör demonstrationen. Det är också sällan som andra grupperingar, t.ex. motdemonstranter, blandar sig i och om personer som ser sig tillhöra mer extrema grupperingar finns med i sammanhanget månas om att uppgjorda demonstrationsregler följs. Det skapar goda förutsättningar för att freden ska kunna bevaras.

2.4.2 Ledarstyrd demonstration

Det som är framträdande för den ledarstyrda demonstrationen är att det finns en (ofta stark) formell ledare, som det går att förhandla med och som har ett starkt mandat att förhandla för organisationens räkning. På samma sätt som för den regelstyrda demonstrationen ansöks om tillstånd för denna typ av de-

monstration. De uppträder inte provocerande mot polisen, utan de efterföljer polisens uppmaningar och har exempelvis ofta egna förbud mot t.ex. sprit och cigaretter i demonstrationståget. Det uppstår få konflikter med polisen så länge det finns en ledare som tar beslut och som åtlyds av sina anhängare. Besluten fattas inte utifrån demokratiska principer. I våra data har vi sett exempel på detta i samband med nationalisternas demonstration i Salem. Den stora risken i samband med denna typ av demonstration handlar mest om hur polisen hanterar eventuella motdemonstrationer.

2.4.3 Målstyrd demonstration

En målstyrd demonstration kan ske isolerat, eller som del av en idéstyrd demonstration (se nedan). Organisering sker utifrån mindre grupperingar som arbetar projektorienterat. Gruppen existerar så länge det specifika projektet finns. Det finns oftast ett tydligt mål med projektet som t.ex. en husockupation eller "train-stopping". Det senare har vi sett i samband med Salem-demonstrationerna där organiserade försök att förhindra nationalisterna att nå sin demonstration har genomförts. Ofta handlar målet om att få uppmärksamhet i media (t.ex. Greenpeace-aktioner). Det handlar ibland om välorganiserade, nästan regisserade aktioner planerade av en liten grupp och ofta hålls planerna hemliga även för sympatisörer.

Hur en målstyrd demonstration utvecklar sig beror på vilka uttryck och objekt som valts för demonstrationen. Polisen kan se mellan fingrarna när det gäller en oannonserad sittdemonstration, men inte om aktionen innebär förstörelse av egendom. Interaktionen mellan polis och demonstranter kan handla om allt från en gemensam förståelse för "spelets regler" till en total oförståelse och trolig misstolkning av demonstranternas intentioner från polisens sida. Detta kan komma till uttryck i termer av att demonstranterna vet att polisen har ett jobb att göra och låter sig flyttas från t.ex. ett förbjudet område utan att göra våldsamt motstånd till att polisen går in med hästar för att bryta demonstrationen. Om polisen har tilltro till demonstranternas fredliga intentioner kan det innebära en vänlig diskussion och förhandling. Om polisen däremot misstror demonstranternas fredliga intentioner kan det leda till konfrontation.

2.4.4 Idéstyrd demonstration

I den idéstyrda demonstrationen finns individer och grupper som är organiserade i nätverk utan formellt ledarskap. Deltagare i en idéstyrd demonstration har oftast en anarkistisk ideologi där man kan se vissa gemensamma principer eller idéer, men att varje individ talar för sig själv och inte som representant för gruppen. Följaktligen finns ingen officiell organisatör som kan ansöka om tillstånd för demonstrationen. I detta följer de svensk lag, som säger att det är lagligt att delta i en allmän samling och det är polisens uppgift att skydda en sådan. Paradoxalt nog är det först när en demonstration, för vilken det inte har ansökts om tillstånd, har en officiell organisatör som ett lagbrott begåtts. Det är i detta fall organisatören som begår lagbrotten, men det är ju också den som polisen skulle ha mest nytta av att kunna ha kontakt med. Organiserandet av en

demonstration, bortsett från initiativet att skapa en ram för det, sker i stor utsträckning utifrån självorganisering, där mycket organiseras på plats. I övrigt kan finnas en samling individuella initiativ vad gäller t.ex. medhavd musik, banderoller, mat osv. I vissa fall kan dessa initiativ sammanfalla med eller mer betraktas som målstyrd organisering. Centralt för deltagare i en idéstyrd demonstration är att man inte tar ansvar för vad andra demonstranter gör. Attityden till våld kan variera starkt, men acceptansen för olika egna val inom demonstrationen är hög. Dessa val kan vara alltifrån en totalt fredlig attityd där våld aldrig skulle användas, via attityden att man har rätt att försvara sig, till att våld kan vara en nödvändig del av den politiska kampen.

För polisens del innebär idéstyrning en utmaning. Hur man kategoriserar en idéstyrd demonstration kan få direkta följder för hur den utvecklar sig – som fredlig eller våldsamt. Ställningstagande handlar om huruvida man betraktar den allmänna samlingen som något som ska beskyddas, eller om den ses som hot mot den allmänna ordningen.

2.4.5 Ej organiserade individuella eller grupper av impulsstyrda aktörer

Denna kategori handlar inte om organisering av demonstrationer, men finns med eftersom det i högsta grad påverkar en demonstration oavsett typ av organisering. Vi ser två huvudsakliga aktörer under denna kategori: provokatörer och spänningssökare.

Provokatörer är minst definierad och mycket beroende av hur andra kategoriserar demonstranterna. Provokatör i detta sammanhang är inte de, ofta mål- eller idéstyrda demonstranter, som ser provokation som ett nödvändigt medel för att få ut sitt politiska budskap, utan individer och grupper med främsta syftet att skapa oordning och våld. Ofta handlar det om att polisen har stora svårigheter att skilja dessa från vissa mål- eller idéstyrda demonstrationer. Det är mycket tveksamt om några själva kategoriserar sig som provokatörer. Det råder ganska delade meningar bland demonstranterna om några kommer till demonstrationer med uppsåt att använda våld. Alla tycks dock vara överens om att det finns en liten grupp som kan räknas som provokatörer och som även demonstranter upplever som störande för deras genomförande av demonstrationer. Provokatörer i detta sammanhang är inte primärt del av en demonstration för att få ut ett politiskt budskap och på så sätt kan de ses som gökungar av demonstranterna.

Centralt för utvecklingen av en demonstration är dock hur polisen kategoriserar och i deras ögon är det ofta en större grupp som ses som provokatörer – de som provocerar, dvs. de som provocerar polisen. Våra resultat visar att del i upptrappning av en konfrontation består i att polisen kategoriserar delar av en idéstyrd och kanske även målstyrd demonstration som provokatörer. Det har även framkommit föreställningar om stora grupper av provokatörer som starkt organiserade som agerar hjärna bakom kravaller. För dessa föreställningar finns inget belägg i våra data. När en demonstration har gått fredligt till kan man ibland få höra att "den svarta kärnan" inte var där, dvs. föreställningen att

avsaknad av den starkt organiserade gruppen provokatörer gjorde att freden kunde bevaras. I själva verket kanske del av resultatet istället skulle tillskrivas att polisen denna gång klarade av att kategorisera på rätt sätt.

Vid ett stort antal demonstrationer har vi uppmärksammat små grupper av unga, framförallt pojkar, som har hållit sig i utkanten av demonstrationerna eller festområdet. De deltar inte i aktiviteter eller skanderingar och startar inga provokationer, men när något inträffar som t.ex. en plötslig rusning åt ett håll så springer de med och är också aktiva om skadegörelser skulle starta. Dessa kan benämnas som spänningssökare. De är oftast inte del av själva demonstrationerna och kategoriserar troligen inte heller sig själva som demonstrationsdeltagare. De kan påverka hur en demonstration utfaller då de kan bidra till kaotiserande processer.

Båda dessa underkategorier kan ses som impulsstyrda, dvs. de reagerar och agerar utifrån händelser i demonstrationen. Det finns troligtvis ingen förutbestämd plan eller organisation, utan de är beredda på vad som sker här och nu.

2.5 Lekmannateorier

Med lekmannateorier i detta fall menas de föreställningar som finns hos inblandade aktörer om sin egen och andras roll i samband med demonstrationer. För enkelhetens skull har vi delat in aktörerna i tre kategorier: moderna och autonoma demonstranter och polisen. Dessa tre har även uppfattningar om en fjärde kategori, provokatörer. Moderna demonstranter är de som ingår i vad som ovan benämndes som regelstyrd demonstrationer och med de autonoma menas de som oftast finns bakom idéstyrda demonstrationer.

Alla är eniga om att moderna demonstranter inte har någon del i eskalerande processer. Polisen har lätt att kategorisera dem på ett korrekt sätt som icke våldsamma och har (och visar också) tilltro till deras goda intentioner. Våra data har också visat att kravaller inte uppstår i detta sammanhang.

Alla tar även upp kategorin provokatörer som något som påverkar utvecklingen av en demonstration. Både de moderna och polisen beskriver dem som en dold grupp som mer eller mindre är utskickade för att skapa oordning och kaos. Dessa båda kategorier bedömer också att storleken på gruppen provokatörer är betydligt större än vad de autonoma beskriver. De autonoma ser också gruppen provokatörer som några som kan bidra till att upplopp startar då denna, som de beskriver, lilla grupp kan dra med sig andra. De startar bråk utan ideologiska motiv.

Polisen visar upp en ganska nyanserad bild av sig själv där man lyfter fram att det i olika sammanhang kan finnas brister i organisationen som kan bidra till kaotiserande processer och att det kan finnas individer inom organisationen som kan agera överilad. Att den egna utrustningen kan ses som provocerande är också något som tas upp. Även de två kategorierna av demonstranter ser brister i kommunikation och organisation hos polisen med följd att vissa ageranden ses som oförklarliga som del i att demonstrationer kan eskalera. Hur dessa brister uttrycks skiljer sig dock mellan de två. Autonoma demonstranter an-

vänder ofta termer som övervåld och utnyttjande av makt. De kommer även in på aspekter av utbildning (eller brist på) för polisen och menar att man inte vet hur man ska hantera stora demonstrationer.

Den stora oenigheten finns gällande de autonoma demonstranterna. Polisen beskriver dem ofta i termer av provokatörer som är ute för spännings skull. De moderna ser dem i de flesta fall som demonstranter, men lyfter att de inte rättar in sig i ledet, dvs. de följer inte regelstyrda demonstrationers demonstrationsregler. De moderna betraktar de autonomas agerande som något som provocerar polisen. Själva beskriver de autonoma sig som politiskt drivna och att om de uppfattas som provocerande så är det ok. De menar att de har rätt att väcka uppmärksamhet, för de kämpar för en god sak. Skulle någon försöka hindra det som de ser som sin demokratiska rättighet att demonstrera och attackerar dem anser de sig ha rätt att försvara sig. Detta kan innebära en starkt bidragande orsak till kravaller som en följd av polisens oförmåga att kategorisera denna grupp demonstranter som annat än provokatörer. I det ögonblick polisen behandlar dem på sätt som de autonoma ser som illegitimt finns risken för en motattack, eller att man inte backar, och med det en eskalering av händelsen.

I Tabell 2 sammanfattas ovanstående resultat om de olika gruppernas lekmannteorier om kravaller och varför oroligheter och konfrontationer uppstår.

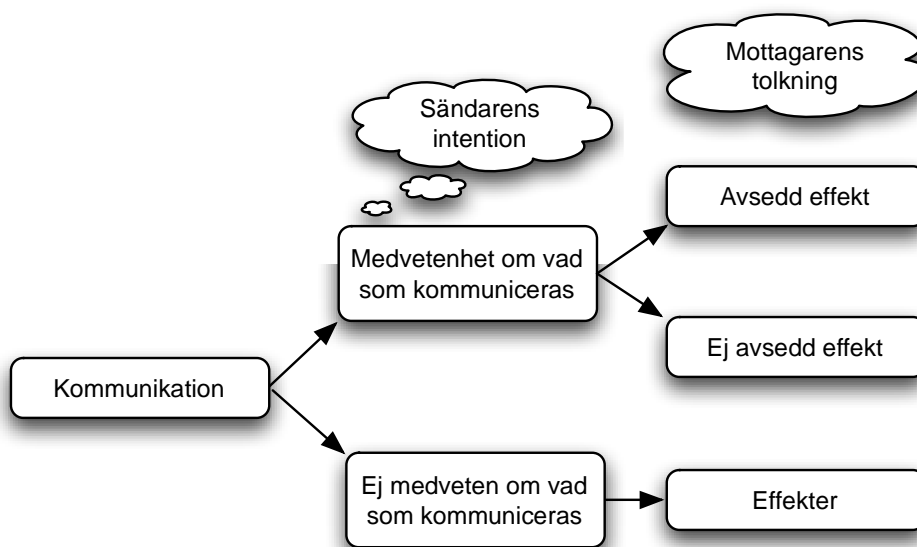
Uppfattningar	...om moderna	...om autonoma	...om polisen	...om provokatörer
Modernas uppfattningar...	Vi har ingen bidragande orsak.	De inordnar sig inte i demonstrationsregler. De provocerar polisen.	De har brister i dialogen. Oförklarliga attacker.	Det är en ut-sänd grupp som startar bråk och drar med sig andra.
Autonomas uppfattningar...	De har ingen betydelse för att bråk uppstår	Vi har rätt att väcka uppmärksamhet för en god sak, detta kan provocera polisen. Vi har rätt att försvara oss.	De använder övervåld, provocerar, visar makt. De är dåligt utbildade och ingriper urskillningslöst.	En mindre grupp som finner nöje i att slå sönder saker och startar bråk utan ideologiska motiv. Försöker dra med andra.
Polisens uppfattningar...	De moderna är fredliga och förutsägbara	Några är ute för spännings skull. De försöker provocera polisen. De kan dra med andra i upplopp.	Vår utrustning kan provocera. Överilat och aggressivt beteende. Bristar i ledningsorganisationen.	En grupp som är intresserad av bråk och skadegörelse. De är utskickade för att ställa till med bråk.

Tabell 2

Olika gruppers lekmannteorier eller föreställningar om den egna och andra grupper i samband med en demonstration.

2.6 Kommunikation

I samband med en demonstration kommuniceras många saker inom och mellan grupper. Kommunikation kan vara många olika saker och inte alltid bara ord som utbyts mellan aktörer, utan kan lika väl handla om icke-verbala signaler. Ett sätt att beskriva olika typer av kommunikation kopplat till medvetenhet om vad som kommuniceras och vad det kan få för effekt illustreras i Figur 4 nedan.

Figur 4
Kommunikation, intention och effekter

I de fall en person eller grupp är medveten om vad som kommuniceras sker det troligtvis utifrån någon form av intention. Sändaren har dock sällan en bra idé om hur det kommer att tolkas av mottagaren, så vad det får för konsekvenser och om de effekter som man önskade få realiserar är inte enkelt att svara på. Mycket av kommunikation i samband med en demonstration sker icke-verbalt – man signalerar olika saker till andra med t.ex. klädsel, sätt att formera sig eller röra sig, osv. En del av detta kan man mycket väl vara medveten om (polisen har blivit mer medveten om vilka signaler man sänder de senaste 10 åren), men mycket sker omedvetet. Oavsett grad av medvetenhet om vad man kommunicerar kommer mottagaren att tolka det och det kommer att få effekter.

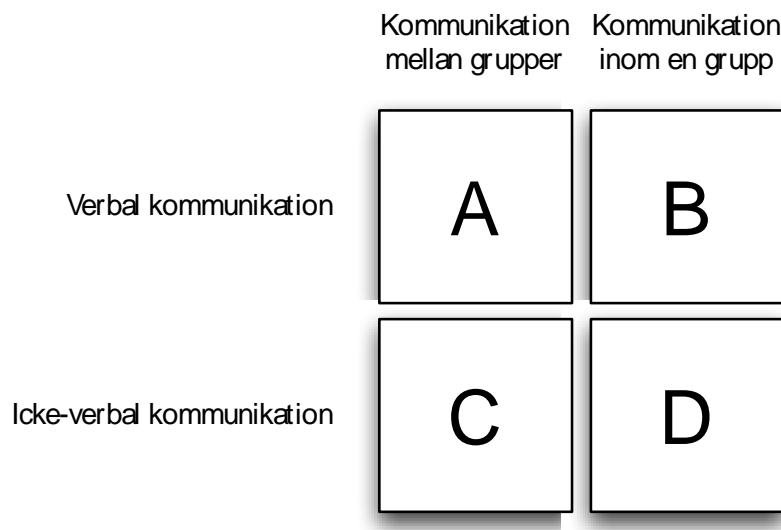
2.6.1 Kommunikation inom och mellan grupper

Ett enkelt sätt att kategorisera kommunikation är i termer av om den är verbal eller icke-verbal. Vidare kan den riktas till andra inom samma grupp eller till andra grupper. Det ger fyra former av kommunikation som illustreras i Figur 5. I ett demonstrationssammanhang kan följande relevanta kategorier av kommunikation urskiljas:

- Kommunikation mellan polisen som grupp och demonstrantgrupper

- Kommunikation inom polisen som grupp (som får betydelse för vad och hur polisen kommunicerar med demonstranterna som grupp)

Givetvis finns även kommunikation inom demonstrantgruppen, men vi har dåligt med data på det och lämnar det i denna redogörelse.

Figur 5

Verbal och icke-verbal kommunikation inom och mellan grupper

2.6.2 Verbal kommunikation mellan grupperna (A)

Till denna kategori hör den kommunikation som sker när polisen pratar med eller till demonstranter. Det kan handla om *kontaktskapande kommunikation* där polisen t.ex. hälsar på demonstranterna (säger hej). Vidare kan ingå *informativ kommunikation* som antingen kan vara informationsgivande eller informationssökande. I vissa fall handlar det om *ordergivande kommunikation* då polisen t.ex. ger en skingringsbefallning eller liknande. Ytterligare exempel kan vara *kommunikation i samband med en visitering*, där man motiverar sin handling. Kommunikation mellan grupperna kan också ske när demonstranterna skanderar till polisen och från såväl polisens som demonstranternas sida kan man således se kommunikation som antingen *envägs- eller tvåvägskommunikation*.

Utifrån våra studier framgår att polisen huvudsakligen använder sig av verbal kommunikation i början av en demonstration, i samband med att demonstranterna samlas, då polisen "minglar" runt bland demonstranterna enskilt, i par eller mindre grupp och eventuellt även visiterar dem. Dock utnyttjar polisen inte alltid möjligheten till *kontaktskapande kommunikation*, exempelvis i samband med att de möter demonstranter på väg till en samlingsplats. Istället står de oftast passivt avvaktande (övervakande) istället för att exempelvis hälsa på dem genom att säga hej, som ett sätt att skapa en första kontakt i ett skede innan eventuella konflikter har hunnit uppstå.

2.6.3 Verbal kommunikation inom gruppen (B)

Av de studier som gjorts visar det sig således att polisen inte pratar särskilt mycket med demonstranterna under en demonstration. De samtal som förs, sker främst innan demonstrationen i samband med att demonstranterna samlas. Däremot kommuniceras det flitigt mellan poliserna under en demonstration. Hur man kommunicerar internt tycks även vara en central fråga för polisen som är beroende av fungerande internkommunikation för sitt samarbete under en kommendering. För att underlätta den interna kommunikationen har det utvecklats en såväl formell som informell begreppsapparat, där man bl.a. använder sig av olika färger för att dels markera olika sidor av ett demonstrationståg, dels för att göra s.k. lägesbeskrivningar.

Den *färgsättning* som används för att ange polisens placering i förhållande till ett demonstrationståg, har dock ibland gett upphov till missförstånd, då färger blandats ihop. Detta gäller även den s.k. *lägesbarometern* som riskerar att bli ett subjektivt mått på enskilda polisers upplevelse av en situation istället för en objektiv beskrivning av läget. Exempelvis kan oerfarna poliser ”se rött” i situationer medan erfarna poliser bedömer samma situation som ”grön”. Och som någon polis uttryckte det finns ”många olika nyanser av gult” som ska ange ett oklart läge. Eftersom delvis samma färger används i dessa olika slags lägesbeskrivningar, finns också risk för sammanblandning och missförstånd.

Bland polisen har det utvecklats ett *informellt språkbruk*, som kan beskrivas som den jargong som utvecklats inom alla yrkesgrupper och som ger uttryck för olika värderingar. Exempelvis uttrycker man sig ofta i termer av strid eller krig när man talar om en demonstration och demonstranterna som motpart och ibland även som motståndare eller t.o.m. fiende. Nedan följer några exempel på polisens informella språkbruk (hämtade från en av de Salem-kommenderingar som vi studerat, min kursivering).

”Det ska *kosta blod* om man försöker tränga sig emellan”

”Vi kan inte ha 1 000 AFA på plats utan att få konfrontationer det är omöjligt. Dagen går ut på att minimera antalet *fiender*”

”Skyddsutrustningen vi har är inte avsedd att användas i terräng, därför är jag inte nöjd med *gerillakrigföringen* i Salem”

”Till nästa år ska vi ha en videolänk från helikopter till insatschef och staben. Perfekt för att kunna *stridsleda*.”

Hotbildsanalyser ingår som en del av arbetet före och under en kommendering och *hotbilder* tycks kommuniceras som om de vore fakta och därmed sanningar. Att man talar i termer av underrättelser ger också en bild av att det handlar om väl underbyggd information och inte om berättelser från exempelvis Kriminalunderrättelsetjänst, SÄPO eller dialogpolis. Hotbilden kommuniceras även i siffror som om det vore ett kvantifierbart mått som anger grad av hot. Detta anses också få konsekvenser för polisens hantering av demonstranter. Med en låg hotbild vågar man prata med demonstranterna medan en hög hotbild skapar osäkerhet om och hur man ska närma sig dem. ”Man blir mer på sin vakt”.

I samband med en kommendering utarbetas en huvudorder där kommanderingsledningen formulerar ett s.k. Beslut i stort (BIS) som sedan informeras om i samband med utsättningen. Hur den formuleras och hur den förs ut beskrivs vara av vikt för i vilken ”anda” kommenderingen genomförs. Det handlar inte bara om vad som skrivs utan om vilken ”ton” som används. I detta BIS, som tycks utgå från en given mall, med risk att det bara blir, som en polis utryckte det, ”floskler”, kan dock urskiljas olikheter mellan kommenderingar.

Sammanfattningsvis verkar det som om polisen pratar mer med varandra än med demonstranterna och framförallt att de pratar mer om demonstranterna som motpart än med dem. Polisens uppfattning om demonstranterna tycks således utgå mer från de bilder som kommuniceras inom polisen genom information av olika slag, än via direktkontakt med demonstranterna på plats. Risken är därmed stor att polisens kommunikation med demonstrationerna utgår från ett ”som om...”, vilket i sin tur kommer att utgöra den kontext som demonstranterna ”svarar” på. Detta kan i sin tur leda till att demonstranternas agerande bekräftar polisens antagande. Risken för självuppfyllande profetia är därmed stor, något som även visat sig i andra studier såväl nationellt som internationellt.

2.6.4 Icke-verbal kommunikation mellan grupper (C)

När det gäller *icke-verbal kommunikation* beskrivs det ofta av polisen, inte som kommunikation, utan i termer av *signalvärden*, men mycket av den kommunikation som sker mellan poliser och demonstranter är av icke-verbal karaktär. Inom SPT (den särskilda polistaktiken som oftast används i samband med demonstrationer) beskrivs det som att man signalerar olika saker genom sin klädsel, utrustning, sätt att stå och gå samt genom sina fordon. Inom det mobila insatskonceptet används också dessa signalvärden på ett *medvetet* sätt utifrån olika antaganden om vad de ska signalera till demonstranterna. Dessa antaganden utgår från den kunskap polisen anser sig ha om den s.k. ”motparten” och/eller erfarenheter av hur man gör för att få avsedda effekter. Exempelvis hur man kan skingra en folkmassa genom att använda sina fordon. Kunskap bygger dock inte på någon vetenskaplig grund, utan mer på erfarenhetsbaserat tyckande. Det som anses ha signalvärde är exempelvis *klädsel, utrustning som hjälm, batong, eller ansiktsuttryck, kroppshållning, hur man håller händerna mm.* Signalvärdet beskrivs i det mobila insatskonceptet som att polisens sätt att uppträda, formera sig och se ut sänder budskap till omgivningen.

Att polisen i början av en kommendering exempelvis inte använder hjälm utan vanlig båtmössa kan ses som en medvetenhet om att inte onödigtvis provocera sin omgivning. Båtmössan ska signalera att polisen önskar en fredlig lösning. Frågan är dock om polisen medvetet använder hjälm i ett annat läge, för att sända andra signaler eller budskap till sin s.k. motpart exempelvis att man önskar en annan icke-fredlig lösning eller om detta mer handlar om egen säkerhet och att signalvärdet då får en underordnad betydelse. Däremot är polisen medveten om att man sänder signaler till sin omgivning att något är på gång (ändrad lägesbild) när man börjar sätta på sig hjälm. Observationer under demonstrationer visar att såväl poliser som demonstranter ”svarar” varandra

genom att själva förändra sin klädsel när den andra gruppen ändrar sin. Demonstranter genom att maskera sig, polisen genom att ta på hjälm. Det går inte alltid att avläsa vad som utlöser eller vem som startar detta kommunikativa samspel.

I det mobila insatskonceptet bygger mycket av polisens operativa metoder på att det ska kommunicera olika saker. Exempelvis ska *styrkedemonstration* (där polisen är synlig och massivt närvarande) signalera till motparten att varje form av upptakt till ordningsstörningar, skadegörelse eller andra brottsliga handlingar kommer att upptäckas. Frågan är dock om detta signalspråk måste bygga på ömsesidiga överenskommelser om hur olika signaler ska förstås och tydas för att kunna användas i kommunikativt syfte mellan olika grupper. Utgår polisens metoder från antaganden eller kunskap om alternativt erfarenhet av hur demonstranterna uppfattar eller tolkar dessa signaler? Hur pass införstådda är demonstranterna med hur polisen använder sig av dessa signalvärden eller tolkas de på andra sätt av dem, med risk för oavsiktliga konsekvenser?

I det mobila konceptet används exempelvis *formering* som ett sätt att kommunicera till motparten. I utbildningsmaterialet presenteras olika slags formeringar för olika ändamål. Även om inte ”*mingla*” beskrivs där har det kommit att bli ett begrepp synonymt med ett kommunikativt förhållningssätt, som innebär att polisen rör sig bland demonstranterna enskilt eller i dubbelpatrull och kan också ses som en slags formering. Frågan är vad man vill signalera och vad det signalerar till demonstranterna.

Hur man ställer upp och hur man vänder sig gentemot demonstranterna, utåt eller inåt eller både och, anses också ge signaler till demonstranterna om hur man ser på dem, några som man ska hindra från att förstöra eller några som man ska skydda från yttre hot eller både och. Poliser ger exempel på hur de provat med att vända varannan polis inåt, varannan utåt för att visa att man arbetar för att säkra dem mot yttre attack samtidigt som man förhindrar dem från att gå till attack, vilket visat sig ha positiva effekter.

Fordonen är centrala i det mobila insatskonceptet. Av den anledningen är det extra viktigt att fokusera på hur de används och varför samt vad det kommunicerar. Fordonen används exempelvis när man inte anser sig kunna komma till tals med demonstranterna eller kunna tala dem tillrätta och fungerar då som en *kollektiv sköld* eller *kollektiv batong*. I våra studier finns exempel på hur de används för att skingra demonstranter, som inte anses hörsamma polisen. Frågan är om fordonen används istället för hästar i dessa fall?

Fordonen blir också centrala när det gäller *anvisa väg* som anges som en operativ metod i det mobila konceptet. Enligt utbildningsmaterialet bör uppställningen varieras beroende på vilken signal man önskar sända till deltagarna i evenemanget. Om ett fredligt demonstrationståg ska vika av längs en bestämd gata, kan polisens fordon ställas upp i en mjuk båge. Det kan beskrivas som att polisen då signalerar ”varsågod, den här vägen” medan polisen vid förväntan om mer våldsamma demonstrationer gör en mer massiv avspärrning för att signalera total avspärrning. Man skulle kunna se det som att man i det första fallet anvisar väg, medan man i det andra fallet, avvisar väg och då signalerar ”Inte den här vägen”. Utifrån våra studier kan ett mönster urskiljas där det vid

tillståndsgivna demonstrationer, som av polisen då bedöms som fredliga, används den förstnämnda uppställningen, medan vid icke-tillståndsgivna demonstrationer används den sistnämnda oavsett om den är våldsam eller ej. Uppställningen tycks inte heller utgå från en faktisk bedömning av läget här och nu utan från ett antagande (hotbild) om läget. Frågan är om de olika signaler polisen önskar sända, riskerar att leda till olika utfall, dvs. i det förstnämnda fallet, en fredlig demonstration, i det andra fallet – en våldsam demonstration och vad som kan ses som orsak respektive verkan i detta sammanhang. Överhuvudtaget tycks det som om polisen utgår från ett kausalt sambandstänkande (orsak-verkan) vid användning av signalvärden, istället för att se det som händer mellan polis-demonstranter som en interaktion och ett samspel där det inte alltid går att avgöra vem eller vad som utlöser olika reaktioner.

Andra exempel på *medveten användning av signalvärden* är, förutom styrkedemonstration (se ovan) och anvisa väg, s.k. *tät bevakning*. Men även s.k. *sektorpatrullering*, där polisen övervakar ett visst område till fots eller med fordon sänder signaler till omgivningen. Till viss del anses det vara avsiktligt, då man vill ge en bild av att vara fler än man är, genom att köra runt i området. Frågan är dock vad man vill alternativt faktiskt signalerar genom att köra med olika hastighet, blåljus, sirener. På samma sätt som demonstranternas rusningar kan polisbilar som plötsligt börjar köra med hög hastighet, blåljus och sirener skapa kaos i omgivningen och signalera att något är på gång (fara å färde).

Samtidigt som polisen tycks vara medveten om att allt man gör/inte gör signalerar något till demonstranterna och påverkar deras ageranden, tycks det som om man inte utgår från vad man vill uppnå utan istället vad man vill förhindra, vilket i utbildningsmaterialet uttrycks i termer av brottsliga handlingar. Frågan är hur polisen skulle agera om syftet var att skapa ordning istället för att förhindra ordningsstörningar.

2.6.5 Icke-verbal kommunikation inom polisen (D)

Våra studier har också visat att polisen inte bara sänder signaler till demonstranterna eller andra i sin omgivning, utan att det man gör även har olika signalvärden inom grupper och att man kommunicerar olika budskap till varandra genom att exempelvis sätta på sig hjälm. Det kan beskrivas som en *dominoeffekt*, när den ena polisen efter den andra börjar sätta på sig hjälm då någon eller några börjar göra detta. Även användning av blåljus beskrivs ha internt signalvärde, då det tenderar att dra till sig andra poliser. Att se kollegor reagera och agera gör sannolikt att man själv förbereder sig för samma situation även om man befinner sig en bra bit bort från händelsernas centrum. Reaktionen påverkas troligtvis också av den föreställning eller bild av händelsen som målats upp inför den. Det har givetvis arbetsmiljömässiga fördelar att reagera på detta sätt då man genom att t.ex. ha möjlighet att sätta på sig hjälmen innan det är stor risk att få en sten i huvudet. Det som dock ofta inte reflekteras över är vilka signaler det sänder att dras med i detta. Risken att händelsen ska eskalera ökar samtidigt som man skapar en känsla av trygghet hos sig själv.

2.6.6 Ett kommunikativt samspel

Sammanfattningsvis visar våra studier att man kan se demonstrationer som ett *kommunikativt (sam)spel* mellan demonstranter och polis, där polisen använder sig av olika kommunikativa förhållningssätt under en demonstration. Frågan är vad som avgör polisens val av förhållningssätt? Vilka förutsättningar ger olika typer av demonstrationer? Vi kan se att polisen handskas med olika slags demonstrationer på olika sätt. Exempelvis skiljer man mellan tillståndsgivna/icke tillståndsgivna demonstrationer. Samtidigt tycks det råda en samstämmig uppfattning bland polisen att det inte handlar om tillståndsgivningen i sig när man väl är på plats. Frågan är dock om de tillståndsgivna demonstrationerna ger andra förutsättningar för polisen än de icke tillståndsgivna med givna arrangörer som är inställda på att samarbeta med polisen och att det handlar om huruvida man får till en *kontakt* med demonstranterna eller inte. Sannolikt måste polisen använda sig av olika kommunikativa förhållningssätt beroende på dessa olika förutsättningar. Finns kontakt kan man använda sig av ett verbalt kommunikativt förhållningssätt, medan det inte fungerar om man inte får till det. När den verbala kommunikationen överges som metod för att det inte går att komma till tals med demonstranterna eller går att tala dem tillrätta, och polisen tar till andra metoder som inte bara innebär att man slutar prata med demonstranterna utan även överger en mer fredlig lösning till förmån för ett konfrontativt förhållningssätt. Därmed ändrar man inte bara förhållningssätt utan även attityd. Rent teoretiskt borde det ju gå att agera som ett kollektiv och visa var gränserna går även utan hjälm, fordon, batong eller pepparspray, dvs. även utan ett mer konfrontativt förhållningssätt!

2.6.7 Olika förhållningssätt under olika faser av en demonstration

I en förberedande fas är oftast ett verbalt kommunikativt förhållningssätt det som dominerar. Detta innebär t.ex. att uniformerad polis liksom dialogpolis enskilt eller i par (dubbelpatrull) går in för att "mingla" bland demonstranterna i syfte att skapa kontakt. För att detta ska fungera förutsätts inte bara att polisen kan hantera detta kommunikativa förhållningssätt. Demonstranterna måste också vara beredda att "svara" genom att låta sig bjudas upp till detta samspel. Utifrån de olika exempel på demonstrationer som vi studerat, kan vi se att förutsättningarna för uniformerad polis att "bjuda upp" till detta varierar. I Salem i samband med den årliga nazistmarchen och tillhörande motdemonstrationer vägrade exempelvis motdemonstranterna att samarbeta med uniformerad polis och samarbetet (samtalet) begränsades till att gälla dialogpolis och arrangörer. Istället bjöds uniformerad polis upp till en katt-och-råtta-lek genom en plötslig rusning in i skogen, för att där jagas av uniformerad polis.

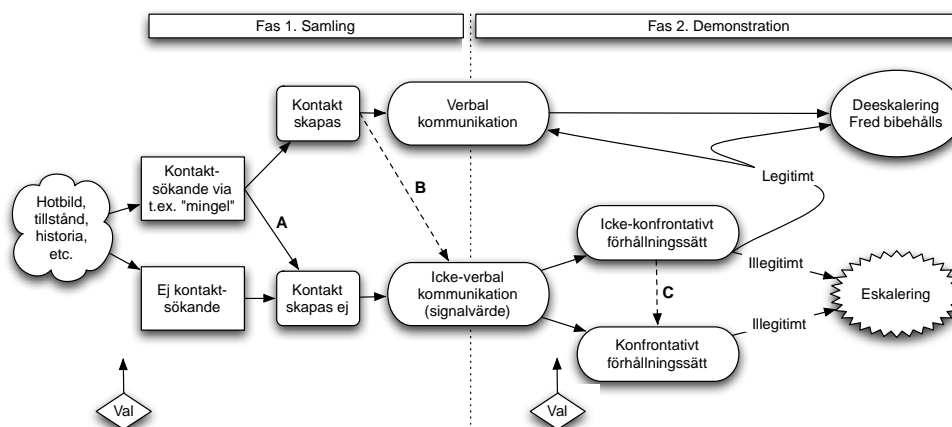
Men även i de fall där demonstranterna möjliggör detta "minglande", tycks det som om det är förbehållet den första fasen - innan demonstrationen börjar. När väl demonstrationen är igång, tycks det som om demonstrationen går in i en ny fas i det kommunikativa (sam)spelet. Såväl demonstranter som poliser "taggar upp" och från båda håll överger man mer eller mindre ofta den verbala kommunikationen och börjar istället använda sig av icke-verbal kommunikation,

där det ”signaleras” olika saker. Frågan är om man se detta kommunikativa förhållningssätt som en del av spelet och utveckla det så att det kan hållas inom lagens ramar för såväl poliser som demonstranter, dvs. att man förblir professionell och inte låter det gå över gränsen till blodigt allvar (jämför civila olydnadsaktioner, där polisens ingripande ingår i själva aktionen). Våra studier visar att polisen är medveten om att de är en bricka i ett spel och även beredda att låta sig användas som en sådan och t.o.m. skapa en vinna-vinna-situation. Exempelvis var motdemonstranterna nöjda när de genom sin rusning lyckats fördröja nazisternas avmarsch i Salem. Frågan är dock om det finns risk att vissa poliser, precis som vissa demonstranter kommer att ta det på blodigt allvar? Frågan är då vilken säkerhetsrisk dessa utgör för sina kollegor och hur detta hanteras under en kommendering. Våldsbenägna demonstranter kan tas om hand av civila gripare under en demonstration. Kanske behövs liknande åtgärder vidtas även inom polisen. ”Self-policing” är inte bara viktig bland demonstranter utan även inom polisen.

I Sverige har uniformerad polis olika funktioner under en demonstration. Dessa olika funktioner markeras genom olika utrustning. Man ska kunna mingla enskilt och i par i båtmössa, men även hantera svårare situationer som kollektiv i hjälm mm. Under vissa demonstrationer, som i Salem, får dialogpolisen sköta den verbala kommunikationen under demonstrationen, medan uniformerad polis skulle svara för ordningen. Kanske behöver dessa olika funktioner utvecklas, så att olika grupper har olika roller under en demonstration. En vinst är att risken för förvirring hos demonstranter reduceras då polisen inte behöver skifta roller. Det som måste lösas är då en tydlighet vad gäller befogenhet, dvs. om t.ex. dialogpolisen har i sin roll att få till stånd överenskommelser med demonstranter ska inte andra delar av poliskommenderingen köra över utan lita till att de olika rollerna kan fullgöra sin uppgift.

Sammanfattningsvis kan det kommunikativa samspelet och hur det utvecklas beskrivas i följande modell (se Figur 6). Figuren ska förstås utifrån följande: Utifrån t.ex. hotbild, om det är en tillståndsgiven demonstration eller ej, händelsens historia (vad har hände tidigare år) görs ett val hur man ska förhålla sig till en folksamling under samlingsfasen – om man ska vara kontaktsökande eller ej. Ett uttryck för detta val är om man väljer att ”mingla”, dvs. i mindre grupper (ofta i par) röra sig i folksamlingen. Detta kan leda till att kontakt kan skapas och att en verbal (tvåvägs-) kommunikation initieras. Om polisen ”minglar” innebär det dock inte att kontakt med automatik skapas. Detta kan dels bero på att demonstranterna inte är intresserade av att ha kontakt med polisen eller på att ”minglandet” har reducerats till fysisk aktivitet, dvs. endast att röra sig bland demonstranterna utan att egentligen söka kontakt. Utifrån våra data har detta istället i vissa fall haft en skingrande effekt. ”Mingel” är något som i våra data endast förekommer under samlingsfasen då demonstranter samlas på angiven plats. Valet kan innebära att man inte minglar och istället formerar sig på annat sätt, antingen genom att inte vara synliga eller att man ställer upp i större formationer. Detta leder till att kontakt ej kan skapas. Med kontakt kan verbal kommunikation fortgå även då demonstrationen sätter igång även om en initial kontakt givetvis även kan leda till att den inte upprätthålls då demonstrationen startar (streckad pil B i Figur 6). Det skapas i vilket fall förutsättningar för att demonstranterna ska uppfatta polisens beteende

som legitimt och att freden kan bibehållas. Utan initial kontakt blir kommunikationen begränsad till icke-verbal kommunikation (signalvärde).

Figur 6

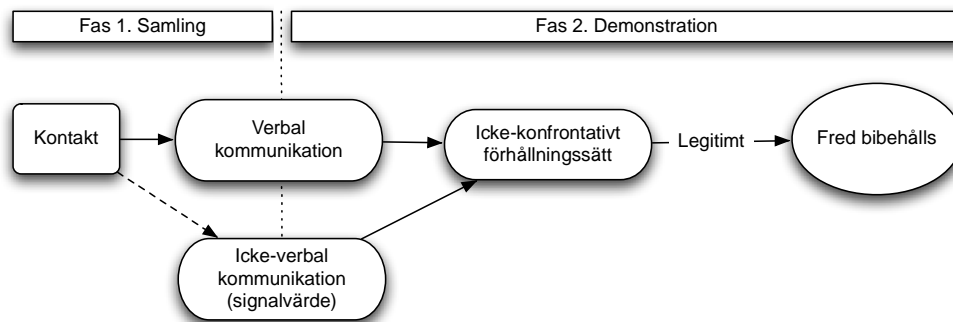
Kontaktsökande och kommunikation i olika skeden av en demonstration.

I samband med fas 2 (se Figur 6) finns ytterligare ett val. Polisen kan välja att anta ett icke-konfrontativt förhållningssätt eller ett mer konfrontativt förhållningssätt. Ett konfrontativt förhållningssätt där man inte har kontakt och alltså får förlita sig på icke-verbal kommunikation (eller möjligen verbal envägs-kommunikation) riskerar uppfattas som illegitimt av demonstranterna och risken för eskalering ökar. Ett icke-konfrontativt förhållningssätt där man ändå tydligt och respektfullt visar var gränsen går kan möjliggöra för verbal (tvåvägs) kommunikation, men även agerandet i sig kan ses som legitimt av demonstranterna och freden kan bibehållas (eller en situation kan de-eskalera). Ett icke-konfrontativt förhållningssätt i sig är dock troligtvis inte en garant för att det ska uppfattas som legitimt av demonstranterna. Att inte agera när man borde kan på samma sätt som ett konfrontativt agerande uppfattas som illegitimt av demonstranterna med ökad risk för eskalering. I fall då händelseutveckling sker snabbt, t.ex. i form av en plötslig rusning av demonstranter finns risken att ett icke-konfrontativt förhållningssätt överges (se streckad pil C i Figur 6). Här har vi sett en koppling till den ingång man har i demonstrationen, dvs. föreställning om demonstranter och deras intentioner. Risken för ett mer konfrontativt agerande i denna situation är också starkt kopplad till grad av tilltro som finns hos polisen.

Om man överlåter kontakt och verbal kommunikation till dialogpolis finns risken att demonstranterna bara ser dialogpolisens agerande som legitimt, men att övriga delar av polisorganisationens agerande som endast förlitar sig på icke-verbal kommunikation löper risken att bli betraktat som illegitimt och alltså risk för eskalering.

En annan ingång i en kommendering som ska arbeta med en demonstration är givetvis att kontakt finns redan från början (se Figur 7). Detta handlar oftast om tillståndsgivna demonstrationer där det finns en uttalad organisatör som står bakom hela arrangemanget och som kan agera samtalspartner med poli-

sen. Denna typ av demonstration är sällan problematisk för polisen. Svårigheten att få tillstånd denna typ av process är att de demonstrationer som polisen har svårt att hantera är svåra för att man inte har någon att prata med och att ingen kan eller vill tala för demonstrantgruppen som helhet. I många fall handlar kontakt med olika typer av autonoma grupper en individuell kontakt där man gör mycket klart att man bara kan prata för sig själv och inte för gruppen.

Figur 7

Process då kontakt är etablerad från början

2.7 Sammanfattning av specifika studier

De viktigaste resultaten som kommit ur Kravallprojektet har redogjorts för ovan. Detta avsnitt avser att kortfattat sammanfatta de studier som har eller är på väg att bli publicerade de senaste 18 månaderna.

Hylander och Granström (2010) applicerade AM-modellen på ett idrottsevenemang för att identifiera om och hur fredsskapande processer kan upptäckas. Vidare var avsikten att urskilja och belysa organisatoriska strategier som kan kopplas till fredsskapande processer. De huvudsakliga resultaten visar att när (a) arrangemang bygger på "festival-stämning" (b) arrangemangen för grundläggande behov och igenkännbar ordning finns, samt (c) möjlighet att skapa en överordnad social identitet finns, resulterar händelsen troligen i fredlig aktivitet, vilket också är i linje med AM-modellen.

Hylander och Granström (2011) har bidragit med ett kapitel i en internationell bok om masshändelser som. I kapitlet presenteras bl.a. AM-modellen som är ett av de viktigaste resultaten från kravallprojektet som helhet. I denna presentation illustreras modellen av data från polis och demonstranter som deltagit i samma masshändelser. Vår forskning har starkt fokus på fredsskapande processer och vi menar att fredsskapande strategier är något annat än bara frånvaro av krigsskapande strategier. Betydelsen av kontextuella faktorer såsom typ av demonstration eller demonstranter diskuteras. Ett viktigt fynd är att en masshändelse med en organisation som känns igen av polisen lättare ses som legitim av polisen än när organisationen av evenemanget är främmande för polisen. Det är ett samspel mellan kategorisering, organisering och ömsesidig behandling som påverkar utvecklingen mot krig eller fred. Kapitlet fokuserar på hur samspelet mellan polisens kategorisering av demonstranternas organisation skapar olika typer av förhållningssätt. Den elaborerade sociala identi-

tetsmodellen (ESIM) har visat hur polisens kategorisering av en "folkmassa" för med sig en specifik behandling som kan trappa upp en konflikt. Vad vi lägger till genom denna forskning är en idé om hur organisationen av demonstrationen påverkar hur polisen kategoriserar händelsen och behandlar demonstranter.

Granström (2011) studerade hur idrottssupportrars sociala identitet kan påverkas av hejaramsor och av hejaklacksledare, och vidare undersöktes om hejaramsorna kunde ha ett självreglerande eller "self-policing" syfte. De observerade matcherna som ingår i denna studie var klassade som "högrisk matcher". Observationsdata gjorde det möjligt att konstruera en "taxonomi" för hejaramsor baserat på den implicita innebörden av dem. Observationerna visade att hejaklack-ledarna kunde bryta aggressiva och våldsamma tendenser genom att införa stödjande hejaramsor och därmed stärka en fredlig social identitet hos supportrarna. Denna studie visade att kollektivt agerande kan påverkas och kontrolleras av hejaklacksledare. Resultaten tyder också på att självreglerande verkar vara mer effektivt, för att säkra ordningen, än polisens arbete under själva matcherna.

Vestergren (2010) studerade autonoma grupper genom bilden av den egna gruppen och andra i relation till medias bild av dessa grupper. Teoretisk utgångspunkt var social identitetsteori. Materialet samlades in genom intervjuer och tidningsartiklar som sedan analyserades med kvalitativ innehållsanalys. Resultatet visade att medias bild av de autonoma kännetecknas av oorganisering och våld, medan de autonoma uppfattar sig vara organiserade arbetare med våldet som en sista lösning. Media fungerar som en påverkansfaktor för de autonoma gruppernas sociala identitetsprocess genom att ge möjlighet att kategorisera, bekräfta och vidmakthålla den sociala identiteten. I studien framkom även att påverkansrelationen mellan de autonoma och media är reciprok.

Vestergren (2011) undersökte inom- och mellangrupsbeteende hos ishockey-supportrar. Data samlades in med video-observation som sedan analyserades med kvalitativ innehållsanalys inspirerad av etnografisk innehållsanalys. Resultaten visade att triggers i allmänhet utlöstes av faktorer utanför isen, och avslutades med aktiviteter på isen. Arrangören hade möjlighet att både inleda och avsluta beteenden, vilket indikerar att arrangörer kan vara värdefulla i regleringen av oönskade beteenden i supportergrupper. Vid ett par tillfällen under matchen framträdde en övergripande supporteridentitet, som inkluderade både supportergrupperna. För att denna övergripande supporteridentitet skulle framträda krävdes externa faktorer. Viktiga bidrag från denna studie ligger i identifikation av arrangörernas möjlighet att påverka beteenden, och förekomsten av självreglerande beteende inom supportergrupper.

Vestergren och Wirsén Nilsson (2010) studerade Salem-manifestationen 2009 utifrån ett processperspektiv. Teoretisk utgångspunkt var AM-modellen. Syftet var att se om och hur indikationer på modellens freds- respektive krigsskapande processer mellan demonstranter, motdemonstranter och polis före händelsen kunde säga något om utfallet. Både freds- och krigsskapande processer förekom innan manifestationen, men var beroende av mellan vilka grupper interaktionen skedde. Resultatet visade att gruppernas interaktioner utifrån

AM-modellen innan demonstrationen kan ge värdefull information om dess utfall.

Mårtensson (2010) undersökte uppfattningar hos polis och aktivister kring den interaktion som sker vid konfrontation mellan polis och demonstranter. Både poliser och aktivister beskrev den andra gruppens agerande som illegitimt, med ibland onda, men också goda intentioner, samt att gruppen bidrog till skapandet av kaos. Gemensamma teman kring synen på det egna agerandet var olika syn på demokrati och hög moral. Slutligen fanns gemensamma teman för synen på interaktionen mellan poliser och demonstranter som beskrevs i termer av ambivalent kommunikation och frustration. Dessa teman diskuteras i förhållande till AM-modellen.

Näslund och Hau (in press) studerade fotbollssupportrar i samband med en högriskmatch under en tio minuter lång sekvens då oroligheter bröt ut på läktaren. Resultaten av en grundlig video-analys visade en omfattande intergruppsaktiviteter, både mellan supportersubgrupper och mellan supportergrupper, liksom med den grupp av poliser och säkerhetspersonal som fanns närvarande. I detta fanns även tecken på självreglerande beteende.

Hylander och Guvå (2010) diskuterade hur olika tolkningar av samma händelse av polisen och av demonstranter kan påverka utfallet. Kontextuella faktorer såsom typ av demonstration och typ av demonstranter inverkan signifikant på hur polisen reagerar på olika typer av folksamlingar.

Rosander och Granström (2011) studerade vilken bild nyhetstidningar målar upp av en demonstration. Hur var poliser och demonstranter porträtterade i tidningar? Analyserna visade en väldigt "partisk rapportering" sett till hur olika aktörer presenterades. Det är troligt att tidningarna rapporteringen kan ha spelat en roll i den pågående händelseutvecklingen, men också satt spår hos deltagare och allmänheten vad gäller uppfattning om polisen, om demonstrationer och om demonstranter.

Granström och Rosander (2011) undersökte polisens och olika typer av demonstranternas lekmanaföreställningar om andra inblandade grupper och vilken del de har i en demonstrations utfall. För att förstå olika beteenden i samband med t.ex. en demonstration krävs en förståelse för hur olika aktörer tolkar andra gruppers ageranden. Genom att undersöka de naiva teorier som finns hos inblandade grupper kan en mer komplett bild av händelseförlopp skapas.

2.7.1 Publikationer 2010-2011

Under projektperioden har följande skriftliga produkter färdigställts:

Granström, K. (2011). Cheering as indicators of social identity and self-regulations in Swedish ice hockey supporter groups. *The International Review for the Sociology of Sport*. First published on February 3, 2011, DOI: 10.1177/1012690210388458

Granström, K., Guvå, S., Hau, S., Hylander, I., Näslund, J., & Rosander, M. (2010). Demonstrationer och sporthändelser. Om poliser, demonstranter, idrottssupportrar, kravaller och folkfest. Lund: Studentlitteratur.

Granström, K., & Rosander, M. (2011). Police officers' and demonstrators' lay theories on the emergence of riots at large demonstrations. Manuscript submitted for publication.

Hylander, I., & Granström, K. (2010). Organizing for a peaceful crowd: An example of a football match. *Forum Qualitative Sozialforschung*, 11(2), Art. 8.

Hylander, I., & Guvå, G. (2010). Misunderstanding of out-group behaviour. Different interpretations of the same crowd events among police officers and demonstrators. *Nordic Psychology*, 62(4), 25-47.

Hylander, I., & Granström, K. (2010). Polisens bruk av aktiva och passiva riskreduceringsstrategier vid masshändelser. I T.D. Madensen & J. Knutsson (Eds.), *Att förebygga våld i folksamlingar* (pp. 88-115). Rikspolisstyrelsens utvärderingsfunktion, Rapport 2010:1.

Hylander, I., & Granström, K. (2011). Police use of active and passive mitigation strategies at crowd events. In T.D. Madensen & J. Knutsson (Eds.), *Preventing crowd violence* (pp. 84-112). Lynne Rienner Publishers.

Mårtensson, H. (2010). 'De ska prata, prata, prata!' - Hur kan konfrontation mellan polis och demonstranter förstås ur ett socialt identitetsperspektiv (examensuppsats psykologprogrammet). Institutionen för beteendevetenskap och lärande, Linköpings universitet.

Näslund, J., & Hau, S. (in press). Intergroup relations between a group of football supporters, subgroups, and context in the initial phase of riots. *Proceedings from the 7th GRASP Conference*, Gothenborg University, May 2010.

Rosander, M., & Granström, K. (2011). Newspaper accounts of a crowd event: the impact on the social identity of participants. Manuscript submitted for publication.

Vestergren, S. (2010). Vilka är de autonoma? Massmedias bild i relation till de autonoma gruppernas egen bild (D-uppsats psykologi). Institutionen för beteendevetenskap och lärande, Linköpings universitet.

Vestergren, S. (2011). Standing room – The game in the game. Supporter-groups and their playing field during a Swedish ice hockey match (Master thesis in psychology). Institutionen för beteendevetenskap och lärande, Linköpings universitet.

Vestergren, S., & Wirsén Nilsson, U. (2010). Salemdemonstrationerna 2009 utifrån AM-modellen - luciatåg eller krigsspel (C-uppsats psykologi). Institutionen för beteendevetenskap och lärande, Linköpings universitet.

3. Konsekvenser för polisens arbete

Den tidigare synen på "folkmassan" som något som i sig medför stora risker och som bör betraktas som ett hot finns inte kvar mer än som möjligen lekmannaföreställningar hos enskilda poliser eller i allmänhetens ögon. Insikten att demonstrationer och liknande arrangemang är processer som utvecklas utifrån hur olika inblandade grupper och aktörer agerar gentemot varandra börjar få fäste hos polisen. Hur man ska förhålla sig till detta och de resultat som Kravallprojektet har funnit är dock inte enkelt. Sammanhanget handlar om att när stora grupper människor kommer samman kan saker hända. För polisens del handlar det om att balansera den egna säkerheten mot att säkra en demonstration och förhindra ordningsstörningar. Dilemmat kan enkelt illustreras av t.ex. användandet av hjälmar. Att ha hjälm innebär å ena sidan att polismannen troligen har en säkrare arbetssituation och skulle klara av att få en sten i huvudet utan större skada, men å andra sidan kan en hjälm på huvudet signalera att man misstror demonstranter och att det uppfattas som provocerande, vilket kan eskalera en situation som gör att säkerheten i arbetet minskar. Sett till projektets resultat kan man lyfta fram ett antal saker som bör beaktas av polisen och i vissa fall av organisatörer av denna typ av händelser. Då händelseutveckling i en folksamling i samband med t.ex. en demonstration påverkas av alla inblandade grupper kan man kanske ställa frågan varför polisen lyfts fram. Det enkla svaret är att polisen som grupp har ett professionellt ansvar, något som inte gäller för deltagare i en demonstration. Det kan vara önskvärt att även demonstranter tar till sig detta, men kraven ligger på polisen (och i vissa fall på organisatörer).

3.1 Om kategorisering, organisering och bemötande

En av de viktigaste förutsättningarna för att freden ska kunna bevaras i samband med en demonstration är att man lyckas kategorisera deltagarna så korrekt som möjligt. Som vi redovisat bygger kategorisering ofta på många olika saker och kan i vissa fall spåras till oprövade antaganden om folksamlingen. I de fall som polisen misslyckas att urskilja olika typer av grupperingar i en folksamling, eller inte uppfattar att folksamlingen är uppbyggd av olika grupperingar ökar risken för oroligheter. Detta handlar delvis om en förmåga att se att aktioner och demonstrationer organiserade på ett för polisen mer obekant sätt ändå kan ha enbart fredliga intentioner. Att agera på ett sätt som ses som legitimt av den andra gruppen leder till att freden kan bevaras. Om polisen istället behandlar deltagarna som en enda stor grupp kan detta få en krigsskapande effekt. Att behandla alla som presumtiva bråkmakare ökar risken för kravaller. Om polisen agerar utifrån en *negativ stereotypisering* och slår till mot folksamlingen som en homogen massa riskerar man genom detta att inte bara

hindra de element i folkmassan som kanske gav upphov till polisens agerande, utan det hindrar även initialt fredliga deltagare att agera på ett sätt som de uppfattar som legitimt. Detta möjliggör för de element i folksamlingen som vill agera kraftfullare mot polisen att lättare få gehör. Det kan leda till en förändring av de initialt fredliga deltagarnas beteende (från fredligt till våldsamt) som i sin tur hänger ihop med en förändrad social identitet och med det en förändring av de normer och värderingar som ger en ram för lämpligt och önskvärt beteende. Ett urskillningslöst agerande från polisens sida kan även leda till att polisen själva blir negativt stereotypiserad som en avidentifierad, anonym "polismassa" av deltagare i folksamlingen, vilket innebär krigsskapande processer från båda hållen med eskalering som trolig följd.

Kategorisering kan försvåras om situationen uppfattas som kaotisk. I vissa fall kan det som uppfattas vara kaotiskt av polisen i själva verket vara planerad aktivitet utifrån oklara regler (för polisen) eller så kan syftet med en aktion vara att skapa oordning. Ibland kan orsaken till en kaotisk situation spåras till brister i polisens organisering i termer av oklara order eller osäkra underrättelser som behandlas som fakta. Om polisens internkommunikation fungerar dåligt eller om ordergivning uppfattas som oklar kan det leda till en *kaotiserande* process. Kaos kan också skapas om insatser uteblir eller fördröjs genom t.ex. hierarkisk ordergivning. När beslut når de operativa grupperna kan också situationen ha förändrats. Brist på information kan leda till ryktesspridning om t.ex. infiltratörer eller vapen bland deltagare i folkmassan. Detta kan leda till provokativa och kaosskapande ingripanden. Utan tillräcklig information är risken också uppenbar för stereotypa kategoriseringar och ingripanden mot folkmassan som en enda stor grupp. Plötsliga, oväntade och till synes oförklarliga ingripanden kan även leda till att ryktesspridning inom folkmassan får fart med följd att kaotiserande processer får fotfäste både hos polisen och hos deltagarna i folkmassan. Kaos leder till rädsla eller panik och en ökad risk för eskalering.

I situationer som uppfattas kaotiska eller oordnade är det lätt att falla tillbaka på gamla sätt att hantera situationen, om inte annat för att skapa en trygghet. Istället för att skapa tydlighet i situationen genom att kommunicera och försöka hålla kvar en nyanserad bild av skeenden och deltagare är det lätt att i stundens hetta misslyckas att se bortom "folkmassan". Att möta deltagare i en folksamling i termer av en styrkedemonstration, att närma sig i samlad trupp, med hjälmar och visir, att användande av hästar och hundar kan det uppfattas som en *provokation* och öka risken för aggressiva utfall mot polisen. Att det uppfattas som en provokation kan förklaras av att polisens bemötande uppfattas som försök att hindra eller förberedelse för att hindra handlingar, som av deltagarna uppfattas som legitima (polisen hindrar folk från att demonstrera, vilket är deras lagliga rättighet). Alternativt kan det innebära att deltagare ser andra bli behandlade på ett sätt som strider mot dessa deltagares normer och värderingar och då kategoriserar polisens beteende som illegitimt. Respons från folkmassan i termer av utfall mot polisen, verbalt eller fysiskt, innebär att provokationen besvaras. Detta kan leda till en självuppfyllande profetia som innebär att polisen kan rättfärdiga "skramlandet med vapen". Formering, synlig skyddsutrustning och hjälmar med visir, för att nämna några exempel, ökar även risken för att polisen ska kategoriseras stereotypt som en avidentifierad "massa". Age-

rande utan att kommunicera varför det görs bidrar till att kaotiserande processer kan få fotfäste. I detta läge finns samtliga tre krigsskapande processer (*kaotiserande*, *negativt stereotypiserande* och *provocerande*) aktiva både hos polisen och hos deltagare i folkmassan. Eskalering blir en nästan oundviklig följd.

Upplopp och kravaller är inte oförklarliga och irrationella beteenden orsakade av enskilda deltagare eller en "folkmassas inneboende egenskaper", utan de är kollektiva handlingar som uppstår i samspel mellan olika grupper där polisen är en av dessa. Polisen spelar en viktig roll i händelseutvecklingen och olika strategier och agerande kan både leda till eskalering, men också deeskalering och bevarande av freden. En viktig aspekt i detta handlar om hur polisen svarar mot provokationer och kaotiserande beteende från deltagare i en folksamling, samt om polisen inbjuder till att låta sig kategoriseras stereotyp. Det är därför av stor vikt att polisens strategier bygger på den kunskap som finns om de dynamiska processer som kan utvecklas när olika grupper möts.

3.2 Om vad vi tror oss veta om andra

Händelseutvecklingen i samband med t.ex. demonstrationer styrs inte av olika typer av ageranden som sådana, utan hur de tolkas av andra. Oavsett vad polisen tror att man signalerar eller kommunicerar är det viktiga hur demonstranterna tolkar det. Det leder till svarsbeteende som i sin tur tolkas av polisen. Vi bär alla med oss föreställningar om oss själva och om andra grupper. Hur väl dessa stämmer med verkligheten prövas sällan. Istället agerar vi oftast bara utifrån dem – något som lätt leder till självuppfyllande profetior och befastande av dem. Ett exempel på detta skulle kunna vara en föreställning om hot i en icke tillståndsgiven demonstration där polisen inte har tilltro till deltagarnas fredliga intentioner och ser till att bemöta dem med en demonstration av styrka. Skramlandet med vapen ses dock som en provokation av deltagarna som tolkar beteendet som förberedelse för "krig" och agerar utifrån den tolkningen. Eskaleringen som följer kan bli en självuppfyllande profetia där det egentligen är egna beteendet som leder till ett förändrat beteende hos demonstranterna.

Föreställningar om andra grupper eller sammanhanget som grupperna finns i färgar hur vi tolkar olika former av beteende. Samma beteende men i olika sammanhang av olika grupper leder lätt till skilda tolkningar. Något som ses som harmlöst i det ena fallet bemöts med kraftmedel i det andra. Ett tydligt exempel vi har observerat är två olika demonstrationer samma dag med stora delar av demonstrationståget bestående av samma deltagare, men där bara den ena demonstrationen hade sökt och beviljats tillstånd. Förhållningssättet från polisens sida vid den icke tillståndsgivna demonstrationen var betydligt mer "respektlöst" och misstänksamt och signalerade föreställningar om demonstranterna som opålitliga och potentiellt våldsamma. Det ledde också till en negativ spiral av först verbala konfrontationer sedan mer fysiska. I det senare demonstrationståget, där alltså en hel del av de deltagare som gått med det första ståget fanns med, visade polisen betydligt större tilltro och skramlade inte med vapen, utan lät ståget gå utan större polisbevakning. Ingen eskalering kunde observeras i det fallet.

Den lärdom som kan dras utifrån det vi funnit gällande lekmannateorier är att föreställningar om grupper som är involverade i t.ex. demonstrationer har en stor effekt på utfallet. Speciellt viktigt är polisens lekmannateorier eftersom det styr deras val av medel och åtgärder. Med lätt tillgång till "tungt artilleri" är risken för upptrappning uppenbar. Även om polisen har blivit bättre de senaste åren på att inte "dra alla över en kam" visar deras och olika demonstranternas lekmannateorier att det finns en skillnad i hur man uppfattar framförallt de autonoma grupperingar som brukar kunna finnas med i samband med demonstrationer och vilka som är provokatörer. Rena provokatörer vill samtliga ha bort från demonstrationer, då de varken ses som delar av själva demonstrationen eller uppfattas ha politisk agenda. Polisens uppfattning om storleken på denna grupp är att den är betydligt större än vad autonoma demonstranter anser. De autonoma gör en kategorisering utifrån om man har politiska ambitioner medan polisen gör den utifrån tolkningen av beteende som provocerande eller inte.

3.3 Om kommunikationens betydelse

Oavsett om vi vill det eller ej kommuniceras mängder med saker mellan grupper, främst icke-verbalt. Den icke-verbala kommunikationen lämnar fältet öppet för tolkningar och tolkningar färgas ofta av allt annat än kunskap och fakta. Den verbala kommunikationen i samband med demonstrationer och andra liknande arrangemang går inte att underskatta. Att veta varför polisen agerar på ett visst sätt istället för att bara kunna gissa kan vara skillnaden mellan att se beteendet som legitimt eller inte. Legitimt beteende tolkas inte som en provokation och med det finns förutsättningar för att freden ska kunna bevaras.

Det är viktigt att kunna föra en dialog med andra inblandade parter inför en händelse för att skapa förutsättningar för rimligt förhållningssätt gentemot demonstranterna. Denna kontakt inför är dock inte alltid lätt att få till stånd då det ibland kan vara svårt att hitta någon som kan eller vill tala för gruppens räkning (t.ex. i samband med en idéstyrd demonstration). Dialogpolisen har i dessa fall ett svårt jobb, men är troligtvis de som har förutsättningar att klara av denna uppgift. För att få den verbala kommunikation att fungera är det viktigt att det inte enbart är något som sker i form av en dialog *inför* en demonstration, utan något som sker fortlöpande under tiden det pågår. Det handlar om en dialog mellan arrangörer och polisen, men också mellan enskilda polismän och deltagare. Dialogpolisens roll är oerhört viktig, men för att undvika osäkra tolkningar utifrån icke-verbala signaler är det viktigt att inte enbart lämna verbal kommunikation och dialog till dialogpolisen. Med verbal kommunikation från alla inblandade poliser kan en otydlig situation tydliggöras och beteende från polisens sida som annars kanske skulle definieras som illegitimt kan komma att ses som legitimt. Samtal möjliggör också en differentiering och möjlighet att se olika grupperingar i folksamlingen och minskar risken för att dra alla över en kam. Det gör det också möjligt att särskilja ingripanden som görs mot enskilda bråkmakare, dvs. inte misstänkliggöra alla. Att kommunicera med enskilda deltagare fortlöpande under händelsen, eller åtminstone infor-

mera om vad och varför man gör olika insatser, är oerhört viktigt för att undvika att kaotiserande processer får fotfäste.

3.4 Förhållningssätt

I samband med demonstrationer och andra liknande arrangemang kan olika typer av kritiska händelser uppkomma som kan spåras till polisens agerande, till beteende i folksamlingen och mest troligt till samspelet mellan dem. För polisen som professionell grupp finns dock ett ansvar och också större möjligheter att hantera dessa situationer. En medvetenhet om vad man ger för signaler till andra, vad man bygger sin bild av andra på och hur man tolkar olika typer av beteenden ger en större möjlighet för freden att bestå. Polisens förhållningssätt påverkas av alla dessa aspekter. En större kunskap om sig själv, om de egna reaktionerna på andra grupper och vad de kommer från gör det möjligt att undvika en negativ stereotypisering av deltagarna i en folksamling. Kunskap om hur andra ser på polisen skapar förutsättningar för att motsvarande kategorisering av polisen inte kan göras av deltagarna. Om polisen lyckas etablera kontakt och få till stånd en dialog med enskilda deltagare eller grupper ökar sannolikheten för fredlig utveckling.

Vidare viktigt att polisen har möjlighet att undvika att bidra till att kaotiserande processer och att undvika att själv låta sig kaotiseras av andra gruppers ageranden. Fungerande internkommunikation och möjlighet till snabba och lokala beslut, där deltagarna hålls informerade och ges förklaringar till polisens åtgärder ökar sannolikheten för ordningsskapande och fred.

Slutligen är det viktigt att inte utgöra en provokation för deltagare i en demonstration eller själv låta sig provoceras av dem. Kommunikation före och under händelsen gör det möjligt för både polisen och deltagare att bygga sin förståelse av olika agerande på annat än en tolkning av icke-verbala signaler och att desarmera potentiella källor till provokation. En beredskap att agera självreglerande ("self-policing") i detta sammanhang är mycket viktigt, dvs. att kunna dra tillbaka enskilda polismän som provoceras istället för att komma till undsättning skapar förutsättningar för att provocerande processer inte ska få fäste.

